

SZAKDOLGOZAT

SZALAYNÉ KARSAI ILDIKÓ

Logopédia szakirányú továbbképzés

Kaposvár

2023.

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Kaposvári Campus
Gyógypedagógia Alapképzési Szak

**A MESÉLÉS ÉS OLVASÁS SZEREPE A 8-11 ÉVES
GYERMEKEK ÉLETÉBEN**

Belső konzulens: Dr. Szili Katalin
egyetemi adjunktus

Készítette: Szalayné Karsai Ildikó

IVOUHN

levelező tagozat

Intézet/Tanszék: Neveléstudományi Intézet

Kaposvár

2023.

TARTALOMJEGYZÉK

1.	<i>BEVEZETÉS</i>	5
2.	<i>A BESZÉD KIALAKULÁSA, FEJLŐDÉSE</i>	6
2.1.	A beszéd fejlődése 0-6 éves korig	6
2.2.	A szókincs alakulása a beszédfejlődésben	9
3.	<i>A MESE</i>	12
3.1.	A mese meghatározása, jellemzői	12
3.2.	A mese fajtái	13
3.3.	A mesekorszakok meghatározása Bücler szerint	15
3.4.	Milyen mesét meséljünk a gyermekeknek? Mesék a gyermekkor egyes szakaszaiban	17
3.5.	A mese és a nyelvi szocializáció	19
3.6.	A mese hatása a beszédfejlődésre	21
4.	<i>A MESE SZEREPE A 8-11 ÉVES GYERMEKEK ÉLETÉBEN</i>	23
4.1.	A mesék szerepe a családok életében	23
4.2.	A mese hatása a gyerekekre	24
4.3.	Mese és mesélés az iskolai életben	26
5.	<i>KUTATÁS</i>	28
5.1.	Kutatási cél	28
5.2.	Kutatási kérdések	29
6.	<i>MINTA</i>	30
7.	<i>KUTATÁSI MÓDSZER BEMUTATÁSA</i>	30
7.1.	Mérőeszköz	30
7.2.	Eredmények ismertetése	32
7.3.	Következtetések levonása az eredményekből	40
8.	<i>ÖSSZEGZÉS</i>	42
9.	<i>IRODALOMJEGYZÉK</i>	45
10.	<i>MELLÉKLET</i>	47

„A mesék szinte észrevétlenül juttatják a gyermekeket a szellemi, lelki, érzelmi gazdagodáshoz. Aki elmerül egy tündérmese mondanivalójában, annak a számára a mese mély és csendes tóvá változik, mely ugyan a saját lelke képét tükrözi vissza, de mögötte felfedezheti a mélységeket, és azt is, hogyan érheti el a békét önmagában és a világban. (...) a történetekkel, mesékkal magokat ültetünk el a gyermek tudatában, amelyeket addig nem szabad bolygatni, ameddig képesek nem lesznek kicsírázni.”

(Bruno Bettlheim)

1. BEVEZETÉS

Utazó gyógypedagógusként a többségi iskolákban leginkább csak a sajátos nevelési igényű gyermekekkel találkozom. Ők mesélik el hétről hétre élményeiket, napi programjaikat. Sajnálattal tapasztaltam, hogy életük nagy részét a számítógépes játékok teszik ki. Szabadidejüket csak ezzel töltik és beszédtemáikat is csak az éppen játszott játékban elért eredményeik teszik ki.

Mivel az általam fejlesztett gyermekeknek nehezen megy az olvasás, szókincsük szegényes, szövegértésük igen gyér, így az olvasás nem köti le őket. Életükben nem nagyon vannak jelen a könyvek, a tananyagot is csak nagy nehezen segítséggel tudják elsajátítani, megérteni. Viszont ezek a gyerekek is biztosan szeretik, szerették a meséket, amelyeket kiskorukban szüleik olvastak nekik. Most már maguk is el tudnák olvasni az érdekes meséket, ifjúsági regényeket, de nem teszik, hiszen az egy kényszerűség nekik. Ehelyett a sokkal könnyebb és izgalmasabb játékokat választják, mert abban ők is ugyan olyan otthonosan mozognak, mint azok a társaik, akik nem sajátos nevelési igényűek. Így nekik is van beszédtemájuk, ők is sikeresek valamilyen, büszkélkedhetnek az eredményeikkel. Kíváncsivá tett, hogy a mai gyerekek életében jelen vannak-e a könyvek, olvasnak-e meséket, nekik szóló ifjúsági regényeket. Vagy őket is teljesen elbűvölte a virtuális világ a mesék világa helyett?

Meghatározó, hogy a gyermekek mit hoznak otthonról. Az érzelmi biztonság megalapozása gyermekkorban történik. Ebben a szülőknek van nagy szerepük. A gyermekkel töltött közös pillanatok, a mesélés nagyban hozzájárulnak az érzelmi biztonság kialakulásához. A mese az ösbizalom élményét erősíti meg azt, hogy a világ jó és jó itt élni. Ezzel az érzéssel az ember könnyebben el tudja viselni a nehézségeket, a kudarcokat és vidám, derűs tud lenni a mindennapokban. A mese egy optimális életfilozófiát közvetít, önbizalmat ad, amely segít a mindennapi problémák megoldásában. Egy biztonságos értékrendszer kialakulását is elősegíti, szeretetre, kitartásra, tiszteletre nevel. A szülőknek az a feladata, hogy megadják a lehetőséget gyermekeiknek, hogy a belső érzelmi biztonságuk kialakuljon (Kádár, 2012).

A mesének kiemelkedő szerepe van a gyermeki képzelőerő fejlődésében. Amikor a gyermek hallgatja a mesét, nagyon intenzíven működik a belső fantáziája. Elképzelet amit hall, tehát egy gazdag belső kép tárul a gyermek elé. Ezért nagyon lényeges az, hogy a szülő vagy maga a gyermek olvassa a mesét és ezt ne váltsa fel a televízióban, tableten nézett mese. Ezek által a gyermek egy kész képet kap maga elé, így nincs szüksége a fantáziájára, nem ő maga teremti meg a hallottak alapján a belső képet (Bimbó, 2003).

Komáromi Gabriella irodalomtörténész így ír a meséről: „A mese nemcsak álom, vágy, illúzió, aminek semmi köze a valósághoz. A mesék nem arról szólnak, hogy „minden rendben van”, hanem hogy minden rendbe hozható. A mese élni segít. Ebben áll a halhatatlansága.” (Komáromi, 2010,135.o.).

A mese tehát nagyban befolyásolja a személyiség fejlődését, pszichológiai igazságokat fogalmaz meg. Azonban nem csak emiatt gyönyörködteti és varázsolja el az embert, hanem azért, mert irodalmi értéke van, mert a mese műalkotás. Egy különleges irodalmi forma, mert a gyermek minden más műalkotásnál jobban megérti. A mesének külön-külön mondanivalója van minden ember számára, de a különböző életkorokban mást és mást jelenthet ugyanannak az embernek. Ugyan abban a mesében a gyermek sokféle értelmet talál pillanatnyi érdeklődésének és szükségletének megfelelően. Előfordul, hogy a gyermekek vissza-visszatérnek egy-egy meséhez és újabb jelentéssel egészíti ki, vagy helyettesíti a korábbi jelentést (Bettelheim, 1985).

Szakedolgozatomban azt vizsgálom, hogy a 8-11 éves korosztály életében mennyire van jelen a mese, az olvasás. Milyen gyakran olvasnak és milyen történetek állnak közel hozzájuk? Arra is szeretnék választ kapni, hogy a Bücler által meghatározott mesekorszakokhoz tartozó korosztályi kategóriák érvényesek-e a mai gyermekekre is.

Vizsgálatom során 8-11 éves gyermekek körében végzek egy felmérést, melyhez az általam összeállított kérdőívet használom. Felmérésem nemre és a család szocioökonómiai státuszát tekintve heterogén.

2. A BESZÉD KIALAKULÁSA, FEJLŐDÉSE

2.1. A beszéd fejlődése 0-6 éves korig

A beszéd az emberre jellemző örökletes sajátosság. Az emberi agy szerkezetének, működésének és fejlődésének függvényében jön létre. A beszéd fejlődése, kialakulása egy önálló fejlődési irányvonal mentén történik (Balogh, 2005).

A zavartalan nyelvelsajátítás feltétele az ép idegrendszer, ép hallás, ép beszédszervek és a verbális ingerekben gazdag beszélő környezet. A hallási ingerek felfogásán keresztül vezet az út a beszédmegértésig, amely egy hosszabb folyamat, ennek fejlődése, érése tanulás eredménye (Cole és Cole, 2003).

Az anyanyelv elsajátítása és a beszéd megjelenése a fejlődés során folyamatosan megy végbe. A fejlődés szakaszai meghatározott sorrendben követik egymást, minden gyermekre egyformán jellemzőek, tehát univerzálisak. Viszont a szakaszok kezdete, tartalma és változása egyénenként eltérő lehet. A szakaszok közötti átmenet általában észrevétlenül megtörténik. A nyelvelsajátítás szűkebb értelemben néhány évet vesz igénybe, tágabb értelemben pedig örökké tart, mivel az állandóan változó világ mindig újabb nyelvhasználati tudást nyújt számunkra (Kenesei, 2004).

A gyermek nyelvi fejlődése már a magzati korban elkezdődik. A magzat hall, észleli az anyanyelve hangzórendszerét, ritmusát és dallamát. Képes édesanyja hangját azonosítani. Magzati korban már gyakorolja az újszülöttkori hangadáshoz szükséges mozgásokat, ez a magzatnyelv (Fehérné és Sós, 2010).

A preverbális szakasz a születés és az első életév közötti időt öleli fel. Ebben az időszakban a hangadás, a beszédészlelés és az interakció területén figyelhető meg jelentős nyelvi fejlődés (Crystal, 1998). A csecsemő és az anya közötti kapcsolat első megnyilvánulása az érintés. Majd kezdetét veszi a hangok, mozdulatok jelrendszerének felismerése, a jelmegfejtés folyamata. A nyelv fejlődése, a hangingerek értelmezése és a nem nyelvi kommunikáció között szoros kapcsolat van. A folyamatos gyakorlás, tapasztalat és tanulás révén fejlődik a kommunikáció. Az anya és a csecsemő kölcsönös jelzései befolyásolják egymást (Sugár, 1985).

A születés utáni első hetekben nevetéssel, sírással képes kifejezni, megértetni magát. Változatos sírási hangok kiadására képes, amellyel mást-mást kommunikál pl. éhes, fázik, unatkozik... Már születés után előnyben részesíti a beszédhangot más hangokkal szemben, képes az emberi hangot más hangoktól megkülönböztetni és képes az anyanyelvét más nyelvektől elkülöníteni. A csecsemőkor 3-6. hónapjában figyelhető meg a gagyogás első szakasza, ezt a magánhangzók és a mássalhangzók együttes megjelenése jellemzi (Fehérné és Sós, 2010).

A gagyogás második szakasza 6-9 hónapos korig tart. Ebben az időszakban már csak az anyanyelve hangzóit utánozza, gagyogása egyre hosszabb ideig tart és egyre változatosabb. 9-12. hónapos kor között gagyogása tovább differenciálódik, ennek során véletlenszerűen megjelenő szavakat „előszavaknak” nevezzük (Fehérné és Sós, 2010).

Ebben az időszakban elsősorban a gyermek az interperszonális kommunikációval ismerkedik. Ekkor még csak a szülőkkel, gondozókkal kommunikál. A felnőtt feladata az, hogy változatos interakciót és tanulási helyzeteket teremtsen a gyermek számára (Tancz, 2011).

1 éves kor körül elsajátítja az első szavakat, a gagyogás mellett egyszavas mondatokat használ, ezek a szómondatok vagy holofrázisok. Ezek a szómondatok az elsajátítandó anyanyelv torzított formái. Izolált szavakból áll és ragokat nem tartalmaz. Mondatszerű, teljes közlésnek

felelnek meg. Felfigyel arra, ha a nevén szólítják. Közel ötven szót megért, de beszédértése globális, függ a beszédhelyzettől, a hangsúlytól, hanglejtéstől és a beszélő gesztusaitól, mimikájától (Fehérné és Sós, 2010).

Előbb figyelhető meg a beszédmegértés, tehát a passzív szókincs fejlődése megelőzi az aktív szókincs gyarapodását, majd maga a beszéd is megjelenik. Az első szavak elsajátításában nagyon nagy szerepe van az utánzásnak. Az elsőként kiejtett szavakra jellemző, hogy csak egy adott személyre vagy tárgyra vonatkoznak. Később már képes lesz általánosítani. Néhány hónappal később pedig a fejlődés következő szintje a differenciáció is megjelenik. A gyermek már ismeri a szavak jelentését, ami beszűkül és specializálódik és képes különbséget tenni meghatározott személyek és tárgyak között (Balogh, 2005).

1 éves kor után az aktív szókincse lassan fejlődik, 30-100 szót birtokol. A szómondatokat felváltják a kéttagú közlések, a „távirati stílus”. Ezek kezdetleges mondatok, összetartozásukat elsősorban a szavak egymásutánisága biztosítja. A szavak egy része már toldalékokat is tartalmaz. Ebben a korban az egyszavas utasításokat képes végrehajtani és rámutat a környezete által megnevezett tárgyakra (Fehérné és Sós, 2010).

2-3 éves kor a szókincsrobbanás időszaka, ugrásszerűen megnő a szókincs, az aktív és a passzív szavak tekintetében egyaránt. 100-200 szót birtokol a gyermek. Mennyiségi és minőségi változás következik be a beszédben. Valamennyi szófaji kategóriába tartozó szó megjelenik a beszédében. Megjelennek a ragok, megérti a személyes névmásokat, használja az „enyém” és az „én” szavakat. Ez a „Mi ez?” korszak. Ez a tárgy, hangsor, jelentés kapcsolat kiépülésének a korszaka. 2,5-3 éves korban az aktív szókincse 900-1000 szó, már három-négy szavas szó szerkezeteket használ. Beszédértésére a „kulcsszó-stratégia” jellemző, a hozzá intézett beszédből igyekszik felismerni a legfontosabb szót, szókapcsolatot és a beszédhelyzet segítségével megpróbálja kikövetkeztetni a beszéd tartalmát (Fehérné és Sós, 2010).

3-4 éves kor között egyre növekszik a szókincse. Folyamatos mennyiségi és minőségi fejlődés tapasztalható a nyelv valamennyi szintjén. Már négy-öt szavas mondatokat alkot és képes élményeit elmesélni. Mindenről képes folyékonyan beszélni. Ez az időszak a „Miért?” korszak (Fehérné és Sós, 2010).

A beszéd és az értelmi részfunkciók fejlődnek, így a gyermek számára megnő az elérhető és tárolható információk mennyisége. Egyre bonyolultabb mondatok megalkotására képes és megjelennek a beszédében az első összetett mondatok is. A három éves gyermek beszéde már nyelvtanilag helyes, kifejező és mások által jól érthető. A beszédfeldolgozásában még eltérések tapasztalhatók a felnőttekéhez képest. Nagymértékben támaszkodik még a vizuális információkra, figyeli a felnőtt szájmozgását, hangképzését, mimikáját. Beszédmegértésében

nagy szerepe van a logikának, a gyermek értelmező képességének, a beszédfeldolgozási gyakorlatának, az érzelmeknek és a gyermek általános fizikai és pszichés állapotának (Gósy, 2005).

Hároméves korra az anyanyelv alapfokon kialakul. A gyermek birtokba veszi a nyelvet, beszél és megérti a hozzá intézett közléseket. Beszédmegértése megközelíti a felnőttekét. A beszéd megértése fokozatosan megy végbe, és a közlésegyeségek egyes részeire külön-külön kiterjed (Fehérné és Sós, 2010).

4-5 éves korban már összetett mondatokat alkot és képes követni az összetett verbális utasításokat. A hallott történetet vissza tudja mondani. Kialakul az időbeliség fogalma. A megértés szempontjából azonban még nem teljesen egyenértékűek az ugyanazon tartalmat hordozó, de különböző szerkezetű mondatok. Ezek nehezíthetők, vagy megkönnyíthetők a mondat aktuális megértését (Fehérné és Sós, 2010).

6 éves korban, iskolába lépéskor kb. 3000 szó a gyermek aktív szókincse. Kialakul a helyes raghasználat és az anyanyelv hangzórendszerét képes tisztán artikulálva használni. Tehát a gyermek anyanyelve olyan fejlődési szintre jut, amely lehetővé teszi az írott nyelv megismerését, vagyis az olvasás és írás megtanulását (Fehérné és Sós, 2010).

A szülők már a magzati kortól kezdve az anyanyelvükön keresztül közvetítik a különböző érzéseiket, hangulatukat a gyermek felé, amelyet ő megért már azelőtt, mielőtt beszélni tudna. Ezért nagyon fontos, hogy minél többet beszéljünk a gyermekhez. Fontos a megfelelő nyelvi minta, tehát a gyermeket körülvevő környezetnek nagyon fontos szerepe van a gyermek beszédfejlődésében, ez határozza meg a nyelvi fejlettségét. Hátrányos nyelvi környezetben nem állnak rendelkezésre azok a nyelvhasználati eszközök, amelyek a sikeres nyelvi kommunikációt garantálják (Kiss, 2002).

2.2. A szókincs alakulása a beszédfejlődésben

A szókincs az egyén által birtokolt szavak összessége. Két részre oszthatjuk, az aktív szókincset azok a szavak alkotják, amelyeket az ember aktívan, a mindennapokban használ, a passzív szókincset pedig azok a szavak teszik ki, amelyeket ismer, megért, de csak ritkán vagy egyáltalán nem használja. A passzív szókészlet mindig több elemet tartalmaz, mint az aktív (Bóna, 2017).

A gyermekeknél a beszédpercepció és a beszédprodukció nem szimmetrikusan fejlődik, mindig többet értenek meg a nyelvi üzenetből, mint amennyit produkálni tudnak. A magzat már az anyaméhben szerez auditív tapasztalatokat az emberi hangról, illetve anyanyelvének

prozódiajáról. A kisbabák passzív szókincse hamarabb kialakul, mint az aktív, tehát már azelőtt megértik környezetük több szavát, mielőtt használnák azokat (Bóna, 2017).

A kisgyermek beszédére a legnagyobb hatással édesanyja beszéde van. A gyermekkel való beszéd, kommunikáció során az anya egy speciális kódot, nyelvet használ, ez a dajkanyelv. Ennek a nyelvnek a mondanivalója helyhez és időhöz kötött, bizonyos szituációkra korlátozódik. A kommunikációs helyzethez kapcsolódó szókincset használ, morfológiai és szintaktikai szabályrendszere egyszerű, sok ismétlést tartalmaz (Bóna, 2017). A dajkanyelvi szavak egyszerűsítik a felnőtt nyelv hangtani jelenségeit (például a mássalhangzó-torlódást), gyakran alkalmaznak kicsinyítő vagy becéző képzést, amely expresszív vagy érzelmi összetevővel látja el a szavakat; a gyermek számára fontos tárgyakra, személyekre, cselekvésekre utalnak (Lengyel, 1997).

A gyermek első jelentéssel bíró hangsorai, a szómondatok már általában az első életév végén megjelennek. Ezek formájukat tekintve a felnőtt nyelv szavaihoz, funkciójuk tekintetében azonban a felnőtt nyelv mondataihoz hasonlítanak. Megértésüket nagyban befolyásolja a szituáció, sőt az esetek nagy részében csak ennek segítségével érti meg a hallgató a gyermek egyszavas közléseit. A szómondatok fázisában a gyermek mentális lexikonjára a kettős tárolás jellemző. Ez azt jelenti, hogy a lexikonban kétféle forma létezik: az adott szemantikai tartalomnak megfelelő felnőtt nyelvi (konvencionális) hangsor és a gyermek saját (gyermeknyelvi) ejtése. Majd ez a kettős tárolás a szókincs bővülésével fokozatosan megszűnik és a lexémák egyértelműen elkülönülnek. Ahogy a gyermek egyre többet hallja a körülötte lévő beszédet, pár hónap múlva elkezd köznyelvi értelemben és formában használni a lexémákat. A gyermekek első szavai a közvetlen környezetében lévő tárgyak neveiből és a mindennapi tevékenységben megjelenő szavak használatából állnak (Vértes, 1953). 18 hónapos korban a gyermek aktív szókincsét átlagosan 50 szóra becsülik, de ennél jóval több szó megértésére képes (Crystal, 1998).

12-24 hónapos korban már feltűnnek a kétszavas közlések, megjelenik a viszonyító elemeket még nem tartalmazó távirati stílusú beszéd. Itt a gyermek a beszédében egymás mellé illeszt két ismert szót. A kétszavas mondatokkal sokféle jelentéstartam kifejezésére képes. A használt szófajok rendszere bővül, de mivel szófaji kategóriákat még nem ismer továbbra is megmarad a távirati stílus. Képesek három-négy szót is egymás után rakni, ezt többféleképpen kombinálni és toldalékkal ellátni. Kétéves kor körül a globális beszédmegértést az ún. kulcsszó stratégia váltja fel. Ebben a fázisban a gyermek már képes kikövetkeztetni egy vagy néhány közlésből felfogott szó alapján, hogy miről is szólnak a hallottak. Látszik, hogy ebben a szakaszban már bonyolultabb agyi működések is hozzájárulnak a feldolgozáshoz, valamint a produkcióhoz, és

persze nagyobb az a világra vonatkozó ismeretanyag is, amely a gyerek rendelkezésére áll (Gósy, 2002).

A távirati jelleg a toldalékok megismerésével fokozatosan megszűnik, a gyermek „mondatai” egyre jobban hasonlítanak a felnőttek által létrehozott mondatokra. Hároméves kor körül jelennek meg az összetett mondatok. Első lépésként a gyermek olyan egyszerű mondatokat állít egymás mellé, amelyek között szorosabb szemantikai viszony van. Kezdetben csak egy tagmondatot produkál kötőszóval bevezetve, majd a kötőszó két tagmondatot kapcsol egybe (Gósy, 2005). Fokozatosan elkezdnek kiépülni a paradigmatis rendszerek. Három-négy éves korra tehető az úgynevezett verbális mámor időszaka, ilyenkor a gyermekek beszédében az igék túlsúlya jellemző. A gyermekek az utánzás és a szabályalkotás együttes mechanizmusa segítségével építik fel a nyelvet (Bóna, 2017).

A mentális lexikon nagyságát csak megbecsülni lehet. Erre vonatkozóan a szakirodalmi adatok is nagy egyéni különbségeket mutatnak. Egy 18 hónapos gyermek aktív szókincse átlagosan ötven szót tartalmaz, de megérteni körülbelül ötször ennyit képes. Az adatokból megtudhatjuk, hogy 18 hónapos korig a szavak elsajátítása lassúbb ütemű, majd az első száz szó elsajátítását követően ugrásszerűen megnövekszik. Kezdetben a szótanulás 1-3 szó elsajátítását jelenti havonta, majd hirtelen megugrik és akár 10-20 szót is elsajátíthatnak hetente. Egy iskolát kezdő gyermeknek kb. 3000 szó alkotja a szókincsét. Egy 14-15 éves diáknak pedig 8-10 ezer lehet a passzív szókincse (Bóna, 2017). A szókincs mennyiségi változásai mellett óvodáskor végén, iskoláskor kezdetén minőségi változások, átrendeződések is végbemennek. A kezdetben a gyermek főneveket és igéket használ, majd fokozatosan megjelennek, gyarapodnak a gyermek beszédében a más szófajú szavak, ez a jelenség a kognitív fejlődés, illetve a növekvő beszédtapasztalat és közlési szándék eredménye (Sugárné, 1985).

„Az anyanyelv-elsajátítás során a gyermek egyik feladata, hogy a célnyelv szavait szófaji kategóriákba sorolva megalkossa az adott nyelv mentális szótárát. Ezek a szófaji kategóriák az alapjai a frázisoknak, amelyek megalkotásában, hierarchikus rendjük kialakításában az univerzális grammatika játszik szerepet. A lexikon tehát egy olyan nyelvi komponens, amely tartalmazza az adott nyelv univerzális szabályokkal le nem írható elemeit: a szavakat, azok szófaji besorolását, morfológiai osztályát és vonzatkeretét, valamint az idiómákat.” (Bóna, 2017, 132).

3. A MESE

3.1. A mese meghatározása, jellemzői

A mese epikai műfaj, melynek eredete a mítoszokon, mondákon, legendákon és eposzokon keresztül az írásbeliség előtti időkre nyúlik vissza. A mese epikai műfajcsoport, a legősibb műfajok egyike. Az ide tartozó alkotások fantasztikus-csodás (vagy legalábbis valószerűtlen) elemekkel átszőtt, általában időben és térben is fiktív körülmények között játszódó eseményeket ábrázolnak. A reális világot képviselő hősei jobbra elvont típusok (az öreg király, a legkisebb fiú, a juhász stb.), s ezek legtöbbször képzeletbeli hősökkel (óriások, törpék, tündérek, boszorkányok, varázslók, sárkányok) és fantasztikus tulajdonságokkal felruházott jelenségekkel (beszélő állatok, növények, tárgyak stb.) állnak szemben. Az események is valószínűtlenek, de egy sajátos hagyomány logikáján belül maradván a cselekmény menetében az egyik esemény bekövetkezése már valószínűvé teszi a másikat. Jellegzetes vonása az egyszerű világkép, mely átmeneti típusokat nem ismerve éles határt húz a jók és a rosszak közé. A végkifejletben a mese diadalra juttatja a jókat, és megbünteti a gonoszokat (Balassa-Ortutay, 1980).

A műfaj története az ókorba nyúlik vissza. Első fennmaradt emlékei hosszabb epikus művekbe illesztett betétek voltak. Az állatmese azonban már önálló formaként is jelentkezett az ókorban, és az antik irodalom egyik legelterjedtebb műfaja lett. Valamint gyakoriak voltak a szegény emberekről szóló és társadalmi konfliktusokat feldolgozó rövid terjedelmű, jellemzően csattanóval végződő történetek, amelyeket később a mese tanulságát összefoglaló befejezésekkel egészítettek ki. Találhatók mesék a Bibliában is. A középkortól kedve terjedt el az emberi szereplőket is felvonultató mesetípus. A középkorban a lovagi világ számtalan eleme épült be a mesékbe, sárkányok, királykisasszonyok, lovagok, kereskedők személyében. A reneszánsz idején főleg a népmesék adaptációja volt népszerű, a klasszicizmus pedig az antik állatmese-hagyományt újíttotta fel. A műmese a francia rokokó irodalomban szerveződött új műfajjává, a felvilágosult szalonok társaságát szórakoztató szatirikus-ironikus tendenciájú formává. A romantika ismét a naiv népmesei hagyományt állította előtérbe vagy meséi filozófiai tartalmakat is hordoztak. A mese eredetileg a felnőttek szórakoztatására-okulására szolgáló műfaj (ún. felnőttmese) volt. (pl. az Ezeregyéjszaka meséi). A felnőttmese később háttérbe szorult és helyét a gyermekeknek szóló történetek vették át (Balassa-Ortutay, 1980). Összegezve tehát, a mesék a mítoszokból, eredeztethetőek, és az idők során állandó jellemzőik alakultak ki, amelyeket továbbvisznek. Ilyenek a képzeletbeli lények, a varázslatos tulajdonságokkal felruházott tárgyak, élőlények, a kevés egyéni vonással rendelkező szereplők.

Megjelenik bennük a jó és a rossz, és a végén mindig a jó győzedelmeskedik, a rossz pedig elnyeri méltó büntetését. A mese értékrendet, viselkedési, magatartási szabályokat közvetít. Az ember a meséken keresztül ismeri meg először a világot. Megtanulja, hogy ha a mesehős a helyes úton jár, a helyes utat választja, akkor célba ér, ha a rossz úton halad, akkor elpusztul. Erkölcsi tanítást, normákat hordoznak, például amikor segítenek a rászorulóknak, a bajba jutottaknak, a kisebbeknek. Illedelmesen köszöntik egymást, elfogadják a társadalmi normákat. Helyes értékrendet, normákat közvetít a jutalmazás és a büntetés által. Így a mesék felgyorsítják a társadalmi beilleszkedést, a szocializáció folyamatát (Balassa-Ortutay, 1980).

3.2. A mese fajtái

A mese az irodalom egyik ősi prózai műfaja. A mesék csoportosítása sokféle szempont szerint történhet. Eredet alapján megkülönböztethetjük a népmesét és a műmesét. Mindkettőre találunk példát már az ókori irodalomban. A népmese a szóbeli elbeszélő költészet legnagyobb műfajcsoportjának egyike. Műfaji sajátosságai közé tartozik, hogy szorosan kapcsolódik a néphagyományokhoz.

A népmesékből a reneszánsz kora óta sokat merít a műmese, de az eredeti népmesék iránti érdeklődés csak a 19. század elején, a Grimm testvérek gyűjteménye nyomán támadt fel. A népmesék korábban szájhagyomány, később feljegyzés útján terjedtek. Mondanivalójuk valamilyen általános, örök érvényű igazság. Ezek az alkotások az adott társadalomhoz, világképhez, hiedelemvilághoz kapcsolódnak. A mesék bizonyos magatartásformákat fogalmaztak meg és a problémás helyzetekre megoldást kínáltak (Balassa-Ortutay, 1980).

Azok a mesék, amelyek önálló írói alkotásként jöttek létre a műmesék. Közöttük az egyik legmeghatározóbb különbség, hogy a műmese írója már ismeri a népmesei hagyományt, és abból merítve, azt átformálva egy új műalkotást hoz létre. A műmese mellett, hogy megőriz néhány elemet az eredetiből, egy új, a hagyományostól eltérő mesevilágot alakít ki. Emellett a műmesékben a szerző kitágítja a mesevilág határait, azzal, hogy a népmesei csodás elemek zárt rendszerén kívül, új motívumokat is használ (Ortutay, 1977).

A két fő kategórián kívül különböző alfajait ismerjük a mesének, amelyek koronként és kultúránként különböznek. Az egyes szerzőknél más-más alfajokat különböztetnek meg. Katona Lajos például 19 mesekategóriát hozott létre, Boldizsár Ildikó viszont a népmeséknek már csak négy alfaját különbözteti meg.

Dolgozatomban az általános iskolai tananyag szerinti csoportosítást vettem alapul.

A legismertebb mesei műfaj a mágikus mese vagy varázsmese, a csodamese, amelynek cselekményében a csodálatos események játszanak uralkodó szerepet. Ennek a nyugat-európai

és magyar kutatásban tündérmese a neve.(Tündérszép Ilona és Árgyélus). Ez a legmeseszerűbb műfaj. Sajátos formuláival bevezet a mesék világába, benne mindig a jószág és az igazság győzedelmeskedik, vagyis a mesehős sorsa jóra fordul. A tündérmesében természetfeletti erők és csodás elemek jelennek meg. A csodálatos lények (tündérek, manók, boszorkányok, sárkányok) és eszközök (varázssapka, varázspálca, láthatatlanná tévő köpönyeg, hétmérőföldes csizma) segítik vagy hátráltatják a hőst célja elérésében. Majd a mese végén egy nem várt megoldással inden jóra fordul. Szerkezeti szempontból gyakran él a háromszori ismétléssel.

A hősmese a varázsmese olyan változata, amelyben egy központi hős egy harcban, küzdelemben legyőzi az ellenfelét (Balassa-Ortutay, 1980).

Külön csoportot alkotnak a tréfás mesék, amelyek legtöbbször ostoba emberekről szóló humoros történetek. Ennek alműfaja a hazugságmese, mely hazugságok és lódítások sorozata. A formulamese olyan mese, amelynek a szerkezete a tartalom meghatározó tényező. Ennek két főbb csoportja a láncmese és a csalimese. A láncmesében valamely esemény feltételeit és ennek újabb feltételeit sorolják fel, vagyis ismétlődő részeket állítanak egymás mellé. Hasonlít hozzá a végtelen mese, melyben a mesék szokásos befejezése helyett ciklikus folytatódást találunk, vagy hirtelen fordulat következik, amely befejezetlenül hagyja a történetet. A csalimese félrevezeti hallgatóját, és valódi mese helyett más történetet ad: a cselekmény a mese szabályai szerint kezdődik, de egy rövid bevezető után valamely formula végtelen ismételtetése következik a várt mese helyett, vagy a mesét hirtelen befejezik, esetleg a mesélő a hallgatóságtól kérdez valamit oly módon, hogy a válasz nevetségessé tegye a hallgatót (Voigt, 1998).

Az állatmesékben a csodás elemek korlátozott formában jelennek meg. A mindennapi valósághoz közeli ábrázolást valósít meg azzal a különbséggel, hogy a benne szereplő állatok emberi tulajdonságokkal vannak felruházva. Általában enyhén humoros színezetűek, és tartalmazznak valamilyen erkölcsi tanulságot (Voigt, 1998).

A középkor után terjedt el a novellamese, amely már realiztikusabb, életszerűbb mese. A novella műfaj és a tündérmese sajátos kereszteződéséből jött létre. Már nem szerepel benne csodás elem. A novellamesében „szegény és okos, de alacsony helyzetű szereplők kerülnek konfliktusba gazdag, általában ostoba ellenfeleikkel” (Boldizsár, 1999, 75).

Cselekményének ideje és helyszíne konkrétabb, szereplőit hétköznapi emberek, valódi hősök testesítik meg, de világábrázolásában változatlanul a meseszerűség, a fantasztikum uralkodik. A jutalom és a büntetés ebben az alfajban is megjelenik. A novellamesékhez soroljuk a mondákat, amelyek valamilyen történelmi személy cselekedeteit írják le. Legnépszerűbbek közülük a Mátyás királyról szóló mesék (Tarbay, 1999).

A műmeséknél ilyen alfaji kategorizálás nincs. Ellentétben a népmesével a műmese szerzője ismert, beazonosítható, a szövege rögzített, így annak megváltoztatása nem lehetséges. A népmese az általánost, a műmese az egyedit hangsúlyozza. A szerző érzésvilágát és értékrendjét közvetíti. A szerzőtől elvárják, hogy műve részletesen kidolgozott, aprólékos legyen, így nyelvezete lényegesen bonyolultabb, mint a népmeséké (Timárné, 2006).

3.3. A mesekorszakok meghatározása Bücler szerint

Mai világunkban is még az ismeretek nagy részét könyvekből szerezhetjük meg. Bár nagyon sok mindenre választ kapunk különböző online felületeken, és a könyvek egy/nagy része már az interneten is elérhető digitalizált formában, mégis sokak számára a kézbe vehető, hagyományos könyvek forgatása jelenti az igazi élményt.

Már egy 2 éves gyermek képes arra, hogy egy képeskönyvet, melynek lapjain a gyermek életében előforduló egy-egy tárgy látható, ne dobáljon, hanem nézegessen. Ezeknek a tárgyképeknek a megismerése ugyanazt a szerepet tölti be, mint ennek a kornak a „Mi ez?” kérdései. A gyermek újra és újra visszatér a képekhez, megkérdezi illetve megnevezi azokat. Ezzel megerősíti az ismert szavakat, a rákérdezéssel pedig új ismereteket szerez (Mérei és V. Binét, 1975).

A 4 éves gyermek már történeteket tartalmazó képeskönyveket nézeget, a hozzá tartozó szöveget pedig a felnőtt olvassa fel neki. A képekhez tartozó szöveget gyorsan megjegyzi és magának vagy másnak „felolvassa” a könyvet. Ezzel egy időben jelentkezik a gyerekeknek az az igénye, hogy meséljenek neki. Ebben az életkorban a saját életéről, vagy egy hozzá hasonló kisgyerek életéről, a szüleinek a hétköznapijairól szóló történetek kötik le a figyelmét. Ezek által a mesék által a gyermek újraéli amit már ismer, ami már megtörtént vele, így élményei megszilárdulnak. Ezekben a mesélésekben fontos szerepe van a szülők hétköznapijairól szóló történeteknek, így a gyerek megismeri, hogy mit csinálnak a szülei, amikor nincsenek vele és könnyebben el tudja viselni a távollétüket. Ezeket majd beleszövi a játékába és így a hiányérzetét enyhíti. Arra is megtanítjuk ezzel a gyereket, hogy emlékeket megőrizzen, emlékképeket felidézzen és felhasználjon (Mérei és V. Binét, 1975).

4-5 éves korban kialakul egy sajátos „mesét hallgató” viselkedésmód. Ha mesélni kezdenek a gyermeknek, akkor figyelni kezd, elmereng, kilép a hétköznapiokból és várja a rendkívülit, a csodálatosat. K. Bühler ezt úgy nevezi, hogy „beállítódás a mesére”. Mesélés közben a felnőttek magatartása is megváltozik. Megváltozik a hangja, mert kilép a valóságból. Hanghordozásával, gesztusaival, mimikájával tudatja a gyermekkel, hogy a történet nem a megszokott környezetben, a valóságban, játszódik. A nagy óvodás gyermekek kettős tudattal fogadják be,

hallgatják a mesét. Ők teljesen beleélik magukat a történetbe, de mégsem tévesztik össze magukat a főhőssel (Mérei és V. Binét, 1975).

A mese beállítottság 8-9 éves korig tart. Ettől kezdve olyan intenzív a valóságra való irányulás, hogy a képzelet is csak hitelesnek vélt valóságegységekkel dolgozik. Az érdeklődés előterébe az igazi történetek kerülnek. A gyermek arra vágyik, hogy olyat olvasson, ami megtörtént és mégis rendkívüli. Olyan eseményeket, helyzeteket kedvelnek, amelyek a mindennapostól eltérnek, de nem tűrik meg benne a csodás elemeket. Robinson Crusoe megfelel ennek az igénynek, rendkívüli sorsot, rendkívüli helyzeteket tartalmaz, mégis minden részletében megvalósulhatna. A gyerek beleéli magát a főhős szerepébe, így osztályrészévé válik a kalandos élet, viszont értelmileg olyan szinten van, hogy kizárja a csodaszerű megoldásokat. Átalakul a kettős tudat, a csodás és valóságos kettőssége helyett a lehetséges és a valóságos kettőssége jelenik meg (Mérei és V. Binét, 1975).

A 10-12 éves kor az olvasás szempontjából egy fontos időszak. A gyermekeknek ekkor már vannak kedvenc könyveik, kedvenc mesehőseik, akiknek a történetét nagy átéléssel követik. Ebben a korban már mindent olvasnak a gyerekek, de továbbra is vonzza őket a kaland, a csoda nélküli megoldott rendkívüli helyzetek, a nagy sorsok, a különleges tulajdonságokat hordozó emberek (Mérei és V. Binét, 1975).

A 12 éves gyerekek olvasásában egy új funkció jelenik meg, az ideálkeresés, az ideálválasztás. Beleéli magát a hősök helyzetébe, tulajdonságaikat magára ölti, tetteiket végrehajtja. Így alakul ki az a minta, amilyennek felnőttként látni szeretné magát. A kalandregények hősei rendelkeznek ezekkel a tulajdonságokkal, így ezekbe a gyerek könnyen beleéli magát. Ennek a kornak másik igénye az érzelmesség. Azt szeretnék, hogy az olvasmányok meghassák őket. Az ilyen könyvek olvasása a serdülés kezdetének indulati feszültségét segít levezetni (Mérei és V. Binét, 1975).

A gyermekek olvasási szokásainak kialakulásával elsőként Karl Bühler foglalkozott. Bühler három mesekorszakot különböztetett meg. Az első korszak az úgynevezett Paprikajancsi korszak, amely az 1-4 éves kor közötti időszakot fogja át. Ebben az időszakban a gyereket a saját életével kapcsolatos történetek, saját felfedezései érdeklik, ilyenkor a bábbal és a játékkal való kapcsolatot is igényli. Ez a gyermekdalok, mondókák időszaka, amelyet a felnőttel együtt mondogat. Az igazi mesék kora a második szakasz, a 4-8 éves kor közötti periódus. Ilyenkor a gyerek a változatos, fordulatos meséket kedveli. A harmadik mesekorszak a Robinson mesék kora, amely 8-12 éves korig tart. Ebben az időszakban a gyerekek az egyszerű szerkezetű, izgalmas cselekményű igaz, illetve igaznak tűnő történetek iránt

érdeklődnek. Nem szeretik a fantáziadús történeteket, inkább a mindennapi történetek iránt érdeklődnek. (Mérei és V. Binét, 1975)

A gyermekek pontosan tudják, hogy melyik életkorban, élethelyzetben mire van szükségük, melyik mese ragadja meg őket. A meséket nem kell nekik megmagyarázni, ők sikeresen kódolják a mese rejtett, metaforikus tartalmát. Nem értelmezik szó szerint a történeteket, nem jelent problémát megérteniük, hogy például a Piroska és a farkasban a farkas lenyelte Piroskát és a nagymamát. Megértik, hogy itt Piroska és a nagymama újjászületéséről van szó (Bettelheim, 1975). A magyarázat fölösleges és ártalmas, mert elveszjük a gyerektől azt az élményt, hogy ő maga értette meg a történetet. Valamint egy mesének számtalan olvasata van és rá kell bízunk a gyermekre, hogy melyik értelmezést hallja ki belőle, mit vonatkoztat magára. A mesehallgató gyerek számára ugyanis a mese nem ott ér véget, ahol a mesemondó,-olvasó felnőtt befejezi a történetet. A gyermek képzeletben újra meg újra átéli a mesét, gondolatban szövögeti a hallottakat, megpróbálja a világra kivetíteni, alkalmazni. A mese segít neki megértenie önmagát, helyzetét, kicsi voltát, csökkenteni, derűvel oldani szorongását, megismerttet vele fontos érzelmeket, eseményeket (Mirnics, 2001).

A harmadik mesekorszaktól a gyerekeknek inkább reális magyarázatokra van szükségük, hogy megértsék a körülöttük lévő világot. Ezért is népszerűek a 8-12 éves gyermekek körében az igaz vagy igaznak tűnő történetek. Természetesen ez nem zárja ki, hogy meséket is szívesen olvasson. A mesék helyét átveszik a kalandregények, ifjúsági regények. Ezek a kiskamaszok is szeretik beleképzelni magukat a főhős szerepébe, de ezeknek a történeteknek a főhősei már mások. Bátor, rettenthetetlen, kudarcot nem ismerő hősök alakítják a gyermek felnőttkori ideálját. Ezek az alkotások a serdülőkor kezdetén jelentkező feszültségek oldására is alkalmasak. A mesének amellet, hogy a jelenben kifejti jótékony hatását a jövőre nézve is vannak pozitív hozadécai. Felkészít a felnőtt döntésekre, erkölcsi útmutatást ad, humán értékeket közvetít, gondolkodásra, kreativitásra, a képzelőerő fejlődésére szolgál, önismeretet biztosít és empátiára tanít (Bettelheim, 1975).

3.4. Milyen mesét meséljünk a gyermekeknek? Mesék a gyermekkor egyes szakaszaiban

A könyvek már egészen kicsi, pár hónapos korban megjelennek a gyermekek életében. A babák már ekkor megismerkednek a kihajtható szivacsos, műanyag vagy keménylapos könyvecskékkel, amelyek a bennük lévő színes képekkel elvarázsolják a gyerekeket.

Kezdetben ezeket a könyveket a gyermek még csak tárgyként kezeli, kezébe veszi, megrágcsálja. Majd később már kinyitja, becsukja, nézegeti. A legnagyobb öröm a számára, ha

a „szeretett személy” az édesanya vele együtt nézegeti a képeket, mesél neki róluk. Az anya megnevezi a könyvben lévő képeket, rövid történetet mond hozzá, mondókáznak, énekelnek együtt. A mesélés segíti a szülő-gyermek közötti kötődés kialakulását, erősíti a gyermek önbizalmát és érzelmi kompetenciáját. Ezen kívül növeli a szókincsét, segíti anyanyelvi fejlődését (Czvitkovits, 2015).

A gyermek három éves koráig, a beszéd és nyelvfejlődés időszakában még a képeskönyvek játszanak nagyobb szerepet a gyermek életében. A képek megnevezése, a róluk alkotott rövid történetek jelentik a mesét a gyermek számára. Ez idő alatt megismerik a könyveket, hogy hogyan bányáznak velük, hogy nem dobálják, csak nézegetik. Ebben a korban még nem a mesekönyvekből olvasott mesék kötik le a gyermekek figyelmét. Azokat a történeteket kedvelik, részesítik előnyben, amelyeket a szüleik saját szavaikkal mesélnek el nekik és ők maguk állnak a középpontjában. Szívesen hallgatnak mesét egy napjuk történeteiről. Vekerdy (2015) szerint a gyermeket az köti le a legjobban, ha a szülő fejből mesél. Nem baj, ha nem tudjuk pontosan a szöveget, ha nincs elég szókincsünk, a mi ritmusos, dallamos mesénk magával ragadja a gyermeket, elmerül a fantázia világában (Czvitkovits, 2015).

„A mesék oldják, vigasztalják, megnyugtatják a gyereket.” „A mese a feldolgozás fontos eszköze, a gyermek a világról való tudását is a saját belső képeibe öltözteti. A kisgyerek ezeket a belső képeket vetíti ki aztán a világba, a játékaiba is.” (Czvitkovits, 2015).

Vekerdy (2015) azt is fontosnak tartja, hogy ebben az életkorban még ne vonjunk le erkölcsi tanulságot a meséből, csak meséljünk. Legyen élmény a gyermek számára a mese és ez az élmény fogja nevelni őt (Czvitkovits, 2015).

Óvodás korban, 3-4 éves korban, változás következik be a mesélésben, mesehallgatásban. A gyermek figyelmét már lekötik a hosszabb történetek és a képek helyét átveszi a szöveg. Mivel még a szókincsük nem elég fejlett és a figyelmük sem tartható fenn olyan sokáig, csak az egyszerű cselekményű, rövidebb történeteket értik meg. Az első igazi mesék az állatmesék és a láncmesék. Ezek a mesék vezetnek el a gyermekket a tündérmesék világába. 4-5 éves korban már megérti a rövidebb tündérmeséket, már képes arra, hogy a valóságot elkülönítse a fikciótól és azonosulni tud a főhőssel. Később, 5-7 éves korban, hosszabb és bonyolultabb tündérmeséket is megért már, valamint a cselekménydúsabb novellameséket. Ezeknek a bonyolultabb meséknek a befogadására csak a szimultán kettős tudat kialakulása után válik képessé a gyermek. A gyermek teljesen beleéli magát a mesébe, a mesehős helyzetébe, de mégsem téveszti magát össze vele, és a mesét sem a valósággal. A szimultán kettős tudat kialakulása előtt a gyermek a varázsmesék vagy másképpen tündérmesék befogadására még nem képes, ezek a mesék esetenként félelmet válthatnak ki benne (Mérei és V. Binét, 1975).

A novellamesék 8-9 éves korig kötik le a gyermekeket, ez után az érdeklődésük az igaz történetek felé fordul. A fiúk szívesen olvasnak képregényeket, a lányokat pedig inkább a „lányos témájú” könyvek érdeklik. Tehát 10 éves kortól már szívesen lapozgatják az igaz történeteken alapuló, izgalmas cselekményű gyerekregényeket (Mérei és V. Binét, 1975).

3.5. A mese és a nyelvi szocializáció

A mese, a mesélés nagyon fontos szerepet tölt be a gyermekek életében. Hozzájárul a személyiségfejlődéséhez, a nyelvi kompetenciáinak kibontakozásához, az olvasás megszerettetéséhez és ezen keresztül a sikeres tanuláshoz. Mesehallgatás közben fejlődik a gyermek képzelő ereje, fantáziája. A mesék fontos nevelési hatással bírnak, a gyermekeknek érthető nyelven adnak át információkat, megoldási javaslatokat a bennük lévő belső konfliktusokra (Réger, 2002).

A meséknek tehát nagy szerepe van a nyelvi szocializációban. A nyelvi szocializáció fogalma jelenti egyrészt a szocializáció azon folyamatát, melyek a nyelv által valósíthatók meg. A társadalmi és kulturális tudás nagy részét a nyelv segítségével adjuk át a gyermekeknek, a felnőttek a nyelv segítségével irányítja, befolyásolja a gyermeke magatartását és értékeit. Másrészt jelenti a nyelv használatára történő szocializálást. Ez magába foglalja a szavakból a nyelvtani szabályok szerint történő mondatalkotást, gondolataink közlését a nyelv segítségével és azokat a kultúránként eltérő nyelvhasználati módokat, amelyek alkalmazását a társadalom egy adott helyzetben elvárja. A nyelv a gondolkodás eszköze is, ezért a nyelvhasználatban kapcsolatban elsajátított normák, értékek befolyásolják az ember személyiségét, az egyén világról és társadalomról alkotott képét, így ez a tanulási folyamat a nyelvi szocializáció részét képezi (Réger, 2002).

A gyermekkorban hallgatott történetek mély nyomot hagynak az emberben. A mese képek által elevenedik meg a gyermekben. Ennek a belső képnek a kialakulásában nagy jelentősége van a mesék szókincsének, dallamának, ritmusának (Vekerdy, 2010). Fontos, ha mesét olvasunk a gyermekeknek, akkor a történet befejeztével ne próbáljuk megmagyarázni a történeteket, ne vonjunk le tanulságot a gyermek számára, mert a mesének akkor érvényesül a jótékony hatása, ha a gyermek beleéli magát a főhős szerepébe és azonosul a tetteivel (Vekerdy, 2010).

A mese mindig felvet egy problémát, amelyet a mesehősök nagy küzdelmek árán próbálnak megoldani, az egyensúlyt helyreállítani. Ezekből a történetekből sok tapasztalatot szerez az ember, amelyek megóvják az élet nehézségeitől, kudarcaitól és a belőlük áradó optimista életfilozófia erőt ad a mindennapok küzdelmeiben (Vekerdy, 2010).

Nyitrai Ágnes (2016) Nagy Józseffel folytatott kutatásában rávilágít arra, hogy a mesék valamennyi kompetencia fejlődésére pozitív hatást gyakorolnak (Nyitrai, 2016).

A szociális kompetencia szempontjából fontos, hogy a mesék az adott kultúra értékrendjét hordozzák, az adott közösség által pozitívnak tartott értékeket képviselik. Történései a mindennapi életből származnak, így megoldási mintákat kínálnak. A történetekben hangsúlyt kap a megfelelő szociális kommunikáció pl. addig nem kap segítséget az öregasszonytól a mesehős, ameddig nem megfelelően szólítja meg. A szociális kompetencia fejlődése szempontjából fontos a mesék erkölcsi üzenete is. Nyitrai (2016) hangsúlyozza, hogy a gyermek azzal a hőssel azonosul, annak a viselkedését követi, akinek a helyzetét vonzónak találja, és az a mesehős vonzó a gyermek számára, aki sikeres a gyermek által fontosnak érzett helyzetben. Aki meg tudja oldani azokat a problémákat, amelyekhez hasonlóval a gyermek is küszködik. Szorongásait, aszociális hajlamait a történeteken keresztül le tudja vezetni és így képes lesz beilleszkedni a társadalomba, a szereplőkért izgulva pedig emocionális intelligenciáját fejlesztheti. Tehát ez az érzelmek kifejezésére, az érzelmi konfliktusok feldolgozására is hatással van. Ezzel az érzelmi nyelvvel már egészen kis korban altatók, népdalok, népmesék formájában ismerkedhetnek meg a gyerekek. Ezeknek az érzelmeknek az elsajátítására, kifejezésére segítségünkre van a mese, az egyik olyan műalkotás, amellyel a gyermek először találkozik élete során (Andrásfalvy, 1992).

A személyes kompetencia alakulása szempontjából fontos a mesék által közvetített optimista életfilozófia, mely az akadályok leküzdésére, kitartásra és a problémák megoldására ösztönzi a hallgatót. A történetek nem a készen kapott boldogságot ígérnek, hanem azt tanítják, hogy az embernek a saját boldogságáért magának is tennie kell. Fontos feladata a mesének az önismeret, az önbizalom erősítése, a pozitív jövőkép kialakítása (Andrásfalvy, 1992).

Nyitrai a kognitív kompetenciák közül a gondolkodást, a kritikai gondolkodást emeli ki, amelynek fejlődésében nagy szerepet játszik a mese. „A mesék, történetek hozzásegítenek az új összefüggések meglátásához, az összefüggések észleléséhez, az ok és okozat felismeréséhez, a mesék, történetek hatására fejlődik a problémamegoldás, a viszonyítás, a hasonlóságok és különbözőségek kezelni tudása, osztályozása, a sémákba rendezés. A meséknek, vagyis a narratívumoknak is köszönhetően a másik gondolkodásáról való gondolkodás képessége 4 éves kortól kezd kialakulni. Nagyon jól segítik a megfordíthatóság, a tranzitivitás gondolkodási műveletének elsajátítását a mesékben szereplő varázslatok leírásai is.” (Nyitrai, 2016, 79).

A mesék a nyelvi kompetenciák fejlődésében nagy szerepet töltenek be. Ahogy már a fejezet elején említettem a nyelv által történik az értékek és normák átadása és ebben a meséknek nagy szerepe van. Az anyanyelvi fejlődésnek három szintjét különböztetjük meg, a szituatív, a

narratív és a prediktív szintet. A mindennapi életben a szituatív szint érvényesül, a kisgyermek beszédére is ez a jellemző. Az eredményes iskolai tanuláshoz a narratív szint szükséges, melynek elérésében nagy szerepe van a gyakori mesehallgatásnak. A gyermek a mesehallgatás során tanulja meg a folyamatos, összefüggő beszéd megértését, sajátítja el a szükséges nyelvi struktúrákat és relációkat. A mesehallgatás segít elvonatkoztatni az aktuális időbeli és térbeli viszonyoktól, és elősegíti a különböző viszonyrendszerek megértését. A mesélésnek nagyon nagy szerepe van a szókincs gyarapodásában is. . A szegényes szókincs megnehezíti az olvasásképeség fejlődését is. Azok a gyerekek, akik rendszeresen mesét hallgatnak 1, 5 évvel megelőzik azokat a társaikat, akiknek nagyon ritkán vagy nem olvasnak mesét (Nyitrai, 2016). Azokból a gyerekekből, akiknek rendszeresen olvastak, akik rendszeresen mesét hallgattak, lesznek a jó olvasók. Ők olvasás közben egy belső képet készítenek az olvasottakból, beleélik magukat a történetekbe, ezért ők élvezni tudják azt, amit olvasnak. A meseolvasással, mesehallgatással megalapozhatjuk a gyermek szépirodalom iránti fogékonyságát, és az olvasáshoz való pozitív viszonyát (Nyitrai, 2016).

3.6. A mese hatása a beszédfejlődésre

A mesehallgatás és később a meseolvasás a beszédképesség és az olvasási készség fejlesztésében nagyon fontos szerepet tölt be. Az olvasó a helyes beszédtempó, beszédszünet és időtartam megválasztásával, a hangerő, a hanglejtés, hangmagasság, hangsúly és hangszínezet tudatos alkalmazásával, valamint a jelentésárnyaló szószerkezet-, mondat- és szövegtagolással példát mutat a gyermeknek, aki később ezeket maga is alkalmazni fogja. A mesék segítségével a gyerekek megismerkedhetnek a művészi nyelvre jellemző sajátosságokkal. Erre nagyon alkalmasak a formamesék, melyeknek egyszerű szerkezete van, amely a mesében újra és újra visszatér. A többszöri ismétlődés segíti a gyermekeket abban, hogy ezeket az egyszerű szerkezeteket alkalmazva ő is képes legyen önálló mesemondásra (H. Tóth, 1994)

Tancz Tünde kiemeli, hogy a meséknek elősegítik a tér-időszemlélet kialakulását, a távolság, az irány, a nagyság és a forma észlelését. Tehát a gyermek az eseményeket időrendbe tudja sorolni, meglátja az ok-okozati összefüggéseket, így a logikus gondolkodása is fejlődik. Nagyon nagy hatással vannak a szókincs gyarapodására, a mondatalkotásra, a kifejezőképességre és a nyelvi szocializáció alakulására. Számos kommunikációs helyzet és a hozzá tartozó megfelelő beszédmód elsajátítására ad lehetőséget a gyermek számára a mese. Az utánzás, tanulás útján ezek később megjelennek a beszédében. Ezen történetek szövege tele van változatos igékkel, kifejező melléknévvel, hangutánzó és hangfestő szavakkal,

megtalálhatók bennük a népi szólások, hasonlatok, beszédes nevek, jellegzetes mesei fordulatok, régies kifejezések és az udvariassági formák. Egy idő után, ha a gyermek maga mondja vissza a mesét vagy fejezi be a történetet, dramatizálja a hallottakat, ez elősegíti a nyelvi- és kommunikációs kompetenciák fejlődését (Tancz, 2009).

A gyermek számtalan kommunikációs kifejezőeszközt sajátíthat el a népmesékkal való találkozásakor: ragozott szóalakokat, például: ostopattogással; változatos igéket, például: eliszkoltam; erkölcsi fogalmak szóbeli kifejezéseit, például: igazságosság; mellékneveket, például: ravaszdi róka; időhatározókat, például: telt múlt az idő; helyhatározókat, például: üveghegyen innen; mód és állapothatározókat, például: lélekszakadva; hangutánzó, hangulatfestő szavakat, például: nyikorgott, kukorékolt; indulatszavakat, például: Jaj, de szép volt!; szóismétléseket, ikerszókat, például: nőttön-nőtt; népies-régies kifejezéseket, például: megneszelte; népi szólásokat, például: Hát téged mi szél vetett ide?; állandó jelzőket, például: hamuba sült pogácsa; népmesei sztereotípiákat, például: Ment, ment mendegélt; udvariassági formulákat (megszólítások, köszönések), például: Jó napot öreganyám!; helyes kapcsolatteremtésre figyelmeztető mesei tanácsokat, például: Szerencséd, hogy öreganyádnak szólítottál! (Tancz, 2009).

Az óvodás korban történő mesélés hatására a gyermek beszédébe spontán módon beépülnek bizonyos mondatsémák, szövegsémák, melyek az eredményes iskolakezdéshez nélkülözhetetlenek. Azoknak a gyerekeknek, akiknek nem vagy nagyon ritkán mesélnek, előfordulhat, hogy a szövegértéssel problémái lesznek. A közölt szövegeket nehezen értik meg és saját mondanivalójuk megfogalmazása és közlése is nehézséget okoz számukra. Mert a mesehallgatás során sajátítja el a gyermek a folyamatos, összefüggő beszéd megértését és az elbeszélések megfogalmazásához szükséges nyelvi struktúrákat. A gyakori mesélés nem csak mondatsémákkal segíti a gyermek beszédét, hanem gazdagítja az általános és a relációs szókincset, elősegíti a toldalékok használatának elsajátítását és hozzájárul a szókincs gyarapodásához (Tancz, 2009)

4. A MESE SZEREPE A 8-11 ÉVES GYERMEKEK ÉLETÉBEN

4.1. A mesék szerepe a családok életében

A társadalom alapja a család, a közösség legkisebb egysége. Ez a szűkebb közösség, a családi környezet nagyon fontos szerepet tölt be az egyén személyiségfejlődésében. Ez az elsődleges szocializációs színtér. A gyermek fejlődésére hatással van a család szokásai, értékrendje.

Az estéknek kiemelt szerepe van a családok életében. Lezárul egy nap, a gyermekek ekkor feldolgozzák a nap eseményeit, megnyugszanak és felkészülnek az alvásra. Ezért nem mindegy, hogy milyen a családi légkör a gyermek lefekvése előtt. Egy megnyugtató, szeretetteljes légkört kell biztosítani a gyermekeknek, mely a nyugodt alvás feltétele. A mesélés, a meseolvasás nagyon meghatározó pont a családok életében. Az esti mesélés, a lefekvés előtti mesemondás lényeges mozzanata, hogy ugyan abban az időben történjen. Ezt a rituálét a gyermek megszokja és biztonságot nyújt számára, kialakul a napi rutinja. A gyermek kiegyensúlyozottságának, boldogságának egyik feltétele a napi rutin kialakítása. Ugyanakkor nagyban befolyásolja az anya-gyermek kapcsolat alakulását. Az, ha az apa is részt vesz ezeken az alkalmakon, néha ő olvas fel a gyermeknek, az még jobban erősíti a családi összetartozást. Ez a meghitt családi légkör örömet okoz a gyermeknek, megnyugtató. Ilyenkor rendszeresen ölebe veszik, simogatják, összebújik a család és megerősödi a kötődés a gyermek és szülei között. Így fejlődik, megerősödi a gyerek érzelmi intelligenciája, megszereti a meséket és ez kihat későbbi olvasási szokásaira is. Ha a mesélés nyugodt légkörben történik, megfelelő időt fordítva rá, akkor lesz igazán öröm a gyermeknek. Mert ha a szülő megfelelően átszellemülve mesél a gyermekének, ő is átéli a mesét, akkor lenyűgözi a gyermeket, aki érzi, hogy fantáziaéletében sincs egyedül, osztozhat benne azzal a személlyel, akit a legjobban szeret. A szülő közelsége, hangja és az, hogy csak a gyermekére figyel ez mindennél fontosabb a gyermek lelki és szellemi fejlődése szempontjából. Ezt leginkább azok a szülők tudják biztosítani gyermekeiknek, akik maguk is átértékelték ezt gyerekkorukban, akiknek meséltek a szüleik. Tehát a családon belüli minta meghatározó a gyermekek életében, így a mesélési szokásokban is. Általában azok a gyerekek, akik nem szeretnek olvasni olyan családból érkeznek, ahol nem nagyon meséltek a gyermekeknek. Előfordul, hogy a gyermek nem is látja olvasni a szüleit sem, mert ezt nem tartják fontosnak (Nyitrai, 1995).

A mondókázás, verselgetés, éneklés már korán megjelennek a gyermekek életében. Majd lassan elkezdődik a könyvek nézegetése, a képnézegetés, a képekről mesélés. Kicsit később elkezdődik a meseolvasás. Nagy örömet jelenthet a gyermeknek a szülők hangján megszólaló

diafilmek nézegetése is. Tehát a mese összetartja a családot, megerősíti a családi köteleket és élményt nyújt mindenki számára. A családtagok ilyenkor elmerülve a mesék világában elfelejthetik gondjaikat és eltölthetnek néhány boldog percet együtt. A gyermekeket is boldogsággal tölti el, hogy együtt a család és mindenki nyugodt, boldog. Ezért ez a legjobb módja a nap lezárásának, a meseolvasás megalapozza a gyermekek nyugodt alvását (Nyitrai, 1995).

4.2. A mese hatása a gyerekekre

A mesék értelmezése több szempontból történhet, legelterjedtebb az irodalmi és a pszichológiai megközelítés. A mesék segítségével bepillantást nyerhetünk a gyermekek lelkivilágába, megtudhatjuk, milyen problémák foglalkoztatják őket, ezáltal segítségükre lehetünk ezek megoldásában. A mesék emberi sorsokat, örömeket, konfliktusokat és gondokat jelenítenek meg, így hallgatóiknak is segítségükre lehetnek problémáik megoldásában.

A mesék gyógyító hatása évezredek óta ismert. Például a hindu orvoslásban a betegnek egy személyre szabott mesét választottak ki, melynek segítségével, a történeten való elmélkedéssel, fel tudta dolgozni saját problémáját. A mese segítségével kívülről helyezte önmagát és objektívebben szemlélhette a történéseket. Ugyan ilyen tudatosan alkalmazták elődeink a népköltészeti alkotások közös befogadását vagy a bibliai történetek csoportos felolvasását az emberi együttélés, a viselkedés normáinak befogadására (Bartos, 1999).

A gyermekek gyakran nem tudnak eligazodni a bonyolult világban, szeretnék megérteni, hogy hol van a helyük ebben az életben, ahol nekik boldogulniuk kell. Segítségre van szükségük abban, hogy összefüggéseket találjanak és eligazodjanak érzelmeik labirintusában. Segítségre van szükségük ahhoz is, hogy rendet teremtsenek lelkivilágukban és ennek segítségével egész életükben. Szüksége van olyan erkölcsi nevelésre, útmutatásra, ami kézzelfogható a számára. Ezt a segítséget, ezt az útmutatást a gyermek a mesében találja meg (Bettelheim, 1975).

„A gyermek figyelmét az olyan történet köti le legjobban, amelyik szórakoztatja és felkelti a kíváncsiságát. De életét csak akkor gazdagítja, ha mozgásba hozza képzeletét, ha fejleszti intellektusát, ha eligazítja érzelmeiben, ha megbékíti féltelmeivel és vágyaival, ha elismeri nehézségeit, és ugyanakkor megoldásokat is javasol kínzó problémáira. Röviden: ha egyszerre reagál személyiségének minden megnyilvánulására. És tegyük hozzá: sohasem lekicsinylően, hanem ellenkezőleg: teljes mértékben elismerve a gyermek problémáinak komolyságát, ám egyben erősítve a gyermek bizalmát önmagában és jövőjében.” (Bettelheim, 1985, 5).

A mesék olyan egyetemes problémákat vetnek fel, amelyek a gyermeket foglalkoztatják, a gyermek énjéhez szólnak és bátorítják a fejlődésben. Amíg felnő a gyermek nagyon sok

pszichológiai problémát kell az életében megoldania. Például le kell győznie nárcisztikus csalódásait, ödipális konfliktusát, testvérféltékenységét, ki kell alakítania önértékelését, erkölcsi kötelességérzését. Ezeket, a tudattalanjában végbemenő történések, akkor tudja feldolgozni, ha megérti, hogy mi megy végbe a tudatos énjében. A gyermek a mese segítségével a tudattalan tartalmakat tudatos képzelődéssé alakítja. Tehát a mese által olyan új utak nyílnak meg képzeletében, amelyet magától nem tudott volna felfedezni. A történetek mintát adnak a gyermeknek ezeknek a konfliktusoknak a kezelésére és így az életét jobb irányba terelik, hozzájárulnak egészséges személyiségfejlődésükhöz (Bettelheim, 1985).

A mese megtanítja a gyermeket arra, hogy szembe kell nézni a félelmekkel, az életben adódó nehézségekkel. Azt közvetíti számára, hogy mindig vannak nehézségek, amelyek hozzá tartoznak az élethez, de ezek nem szabad, hogy legyőzzék az embert, ezek megoldhatók. Minden nehézségen túl lehet jutni, csak kitartóan küzdeni kell (Mérei és V. Binét, 1975). Azzal neveli a kitartásra a gyermeket, hogy a mesehősök sem járnak sikerrel az első próbálkozás után. A problémák különféle megoldásával találkozhat a gyermek a történetekben és eljut a végső megoldásra, megismeri a boldogságot. Tehát a veszélyből, amibe a mesehős keveredik, mindig biztosított a megmenekülés. A mese végén a bűnös elnyeri méltó büntetését, amely a tetteinek a következménye és így helyreáll az egyensúly. Ezzel a gyermekek elég erőt, hitet kapnak ahhoz, hogy ők is bátran szembe nézzenek félelmeikkel (Bettelheim, 1985).

Ahhoz, hogy a gyermek boldoguljon a világban meg kell ismernie a világot és önmagát. Ez csak úgy lehetséges, ha előbb rendet teremt belső zűrzavarában. A mesék ennek megteremtésében nyújtanak segítséget a gyermeknek úgy, hogy kapaszkodókat és módszereket kínálnak az eligazodáshoz. A gyermek úgy képes rendet teremteni, hogy mindent ellentétekre oszt fel. Ez a szélsőségeség figyelhető meg a mesékben is, a mesealakok vagy jók vagy gonoszak. Így megtanul különbséget tenni a jó és rossz között (Bettelheim, 1985).

Sok olyan szituáció fordul elő a gyermek életében pl. az önállósodási törekvései, amelyek korlátokba ütköznek, kudarcba fulladnak. Ez annyira elkeseríti, hogy hajlamos arra, hogy feladja, mert ez neki úgy sem sikerülhet. Sok mese ezért kezdődik azzal, hogy olyan hőst állít a középpontba, akit kezdetben lebecsülnek, ostobának tartanak, így könnyen tud azonosulni vele a gyermek. Ennek a hősnek az útját végigkísérheti a gyermek, aki győztesként kerül ki a harcban és bebizonyítja, hogy soha nem szabad feladni, mert az erőfeszítéseket siker koronázza. A mese csökkenti a szorongást úgy, hogy a képzeletvilágon keresztül oltalmazza a gyermeket azzal a gondolattal, hogy a mesehősök is mindig segítőtársak, soha nincsenek magukra hagyva. Ezáltal a gyermekben kialakul egy bizalomérzés az élettel és önmagával szemben, hogy a felmerülő problémákat képes lesz megoldani (Bettelheim, 1985).

A mese útmutatást ad a személyiség integrálásához. Ahhoz, hogy a gyermek teljes értékű emberré válhasson hosszú utat kell megtennie a személyiségfejlődés folyamatában. A mesék a probléma pontos megnevezése nélkül ráébresztik a gyermeket az előtte álló feladatra és a megoldáshoz útmutatást kínálnak. A népmesék általában a felnőtté válással, az érett személyiség kialakulásával záródnak (Bettelheim, 1985).

A mese erkölcsi nevelést ad. Ahhoz, hogy a gyermek megfeleljen a közösség elvárásainak, el kell sajátítania bizonyos erkölcsi normákat. Ehhez meg kell ismernie az erkölcsi erényeket. A mesékben megjelenik, hogy mik az erkölcsös viselkedés előnyei. Jelen van a gonosz, ez adja az erkölcsi problémát, ezt a hős megoldja, megküzd a gonosszal, legyőzi a rosszat. A gyermek a jó szereplővel azonosul, megismeri erényeit, így elsajátítja az erkölcsös viselkedést.

Tehát a mese elején megbomlott egyensúly a mese végére mindig helyreáll, a gonosz elnyeri méltó büntetését és eltűnik a színről (Bettelheim, 1985).

4.3. Mese és mesélés az iskolai életben

Az óvodában a gyermekek minden nap találkozhatnak a mesével, könyvekkel, azok is, akiknek otthon nem vagy ritkán olvasnak mesét a szüleik. Az iskolába lépéskor mindez megváltozhat. Itt megtanul olvasni a gyermek, de nem biztos, hogy olvasó lesz belőle. Az olvasóvá válás feltétele, hogy tovább folytatódjon a mesélés, a gyermek minden nap találkozzon mesével. Az iskolában ezt nem tudják megvalósítani, hiszen a tananyag mennyisége nem teszi lehetővé, hogy beiktassanak ilyen meseolvasó, mesélő alkalmakat.

Hétéves koruk körül a gyermekek már önállóan tudnak olvasni. Kilencéves kor körül pedig már képesek arra, hogy hosszabb prózai műveket, meseregényeket önállóan olvassanak el maguknak. A 6-10 éves gyermekek számára még mindig érdekesek a mesék és olyan meséket is szívesen hallgatnak, olvasnak, amelyek megértéséhez óvodásként még nem voltak elég érettek. Ilyen a novellamese vagy a tündérmese (Zóka, 2007).

Előfordul, hogy az iskolába lépő, olvasni tanuló gyermekeket a szülők is magukra hagyják az olvasással, hogy minél többet gyakoroljon egyedül. Több gyermeknél, akiknek korábban olvastak mesét beszüntetik, hogy olvasson magának, hiszen úgy is tud. Pedig a kisiskolás gyerekek még nem képesek arra, hogy maguknak élményt szerezve olvassanak. Olyan 8-9 éves korában lesz érett még a jól olvasó gyermek is arra, hogy élvezze azt, amit olvas (Vekerdy, 2010).

Az iskolai tananyagban megjelenő mesék főleg a szövegértést szolgálják. A feladatok inkább a szöveg tartalmi feldolgozására irányulnak, az élmény, az érzések és a mese által megindított képzelet kevésbé kapnak szerepet. A felsősök, a 10-14 éves korosztály már önálló olvasók és

könyvválasztásukat a saját ízlésük befolyásolja. Azt, hogy mit olvasnak nagyban befolyásolja a kortársak hatása. Vannak felkapott regények, amelyeket ismer és olvas szinte egy egész generáció (Gombos, Tóth és Péterfi, 2019).

Riesman (1983) úgy fogalmaz hogy a mese, a mesélés akkor tölti be leginkább a szerepét, akkor nyújtja a legtöbb élményt és akkor segíti legjobban a fejlődést, ha a gyermeknek kedves felnőtt mesél, a gyermekhez igazítottan. Az olvasmányok kiválasztásában és a feldolgozásuk segítésében is fontos szerepe van a felnőttnek. A mesék spontán fejlesztő hatásai évezredek óta ismertek a felnövekvő nemzedék nevelésében (Riesman, 1983).

Tehát nagyon fontos, hogy a mesék minden korban végig kísérjék a gyermekek életét. A mese sokrétű, gazdag, mély értelmű műalkotás. Jelentései alapos vizsgálódással is csak lassanként, fokozatosan tárulnak fel. A mesék elvarázsolnak és úgy kínálnak megoldásokat a gyermeknek, hogy azok kimondatlanok maradnak. Így válhatnak, a gyermek szabadságát megtartva a megismerésben és tájékozódásban életsegítséggé. A felnövő gyermek fokozatosan szerzi meg azt a képességet, hogy összetett helyzetek összefüggéseit, azokban az emberi viszonyokat át tudják tekinteni. Így a gyermek első éveiben nincs szükség kétértelműségekre, csak tiszta viszonyokra. Ezt a tisztaságot igénylik, ez köti őket a mesehősökhöz, akikkel átélnek minden veszélyt, fáradságot, bonyodalmat, és közben teljes biztonsággal tudják azt, hogy a végén minden jóra fordul. Ha ez a valóságban nem így van, azt a gyermek idővel egyre erősebben éli meg. De ezzel a folyamattal nagyobb belső biztonsággal küzd meg, ha kisgyermek korában már megélte és magába szívta, hogy jó a gyengék mellett kiállni, hogy képes legyőzni az ember sárkányokat és óriásokat is, hogy a kicsi, a gyenge és a buta is elnyerheti a fele királyságot ha bátor és az igaz úton jár. Tehát a mesék esélyt adnak a gyermeknek, hogy önazonosságukat kialakítsák (Arnica, 2007). A gyermekeknek előbb az embert, a világot kell megismerniük, hogy később megérthessék. Felnőttként csak az tud értelmesen és felelősségteljesen gondolkodni és cselekedni, aki önmagát ismeri és érti. A mese világában az élet világát tárjuk a gyermek elé (Arnica, 2007).

Napjainkban a digitális technika térhódításának időszakában átalakulóban vannak a gyermekek olvasási szokásai. Kapitány Dóra és Laczkó Mária (2017) a Könyv és Nevelés című folyóiratban megjelent írásában kifejtik, hogy a mese és mesélés aránya lecsökkent a családokban. Írásukból megtudhatjuk, hogy már korábban empirikus vizsgálattal bizonyították, hogy az infokommunikációs eszközök széleskörű elterjedése azt eredményezte, hogy a családok életéből folyamatosan eltűnt a mese. Felnőtt egy olyan generáció, akiknek kevesebbet meséltek a szüleik és később a szülői szerepükben ők is ezt valósították meg. Kutatások bebizonyították azt is, hogy a tananyagban is csökkent a mese, főleg a népmese aránya

(Kapitány és Laczkó, 2017). Ezek alapján felvetődik a kérdés, hogy milyen szerepe van napjainkban a meséknek a kisiskolás gyermekek életében.

5. KUTATÁS

5.1. Kutatási cél

Az elméleti áttekintés során láthattuk, hogy a mesék több területen is kedvezően befolyásolják a gyermekek fejlődését, hozzájárulnak az egészséges személyiség kialakulásához. Megtudhattuk, hogy a mesék észrevétlenül juttatnak intellektuális és érzelmi gazdagodáshoz, műveltség- és tudásgyarapodáshoz, kedvező irányú személyiségfejlődéshez. Mint láttuk, a mesék optimista világszemlélete, a bennük megmaradt lehetetlent nem ismerő életösztön már önmagában gyógyító hatású lehet. Emellett a mesék emberi sorsokat, konfliktusokat, örömeket és gondokat jelenítenek meg, s ezáltal befogadjuknak is segítségére lehetnek a problémákkal való szembesülésben, a feszültségek feldolgozásában (Bartos, 1999). A mesék olyan tudást közvetítenek, mely segíti a kultúrába való belenevelődést, a szocializációt, a nyelvelsajátítást és az identitást is meghatározza. A mesékkal való találkozás optimálisan már kisgyermekkorban elkezdődik. A családnak meghatározó szerepe van ebben a folyamatban. A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a rohanó világ, a rengeteg munka és mindennapi gondok mellett meggyengült a családok összetartó-védő ereje, megritkultak a meghitt együttlétek és beszélgetések. Az elektronikus média és a televíziózási szokások alapvetően átrendezték a családok, a közösségek életét. Értérendjükben háttérbe szorult a mese, szokásrendjükbe kevésbé szerepel a mesemondás és a meseolvasás. A mesékkal kapcsolatos élményeiket a gyermekek sok esetben a médiából szerzik. Ezek a mesefeldolgozások, rajzfilmek, számítógépes játékok viszont együgyűek és öncélúak. Természetellenességük a technika fensőbbiségét hirdeti a hagyománnyal szemben, és leszoktat a gondolkodásról (Tancz, 2009).

Kutatási célom annak megállapítása, hogy a mai digitális világban, amikor a gyermekek rengeteg „mese” közül választhatnak, melyeket készen kapnak, ami elé csak le kell ülni és figyelni kell, van-e még létjogosultsága a könyveknek, a meseolvasásnak. Ma, amikor minden a digitális térben zajlik, s a gyermekek idejének nagy részét lekötik a számítógépes játékok, felmerülhet a kérdés, hogy van-e igényük arra, hogy értékes könyveket forgassanak, illetve olyan meséket olvassanak, amelyeknek mély mondanivalójuk van, amelyek elkalauzolnak egy

képzeletbeli világba, melyet saját maguknak kell kialakítaniuk. Tehát célom annak megállapítása, hogy a mai gyermekeknek van-e még igényük az olvasott mesére, illetve, hogy szeretnek-e olvasni. Valamint, ezt befolyásolja-e az, hogy kisebb korukban mennyire volt jellemző családjukban a meseolvasás.

5.2. Kutatási kérdések

Mivel a család, a családban kialakult olvasási szokások meghatározóak a gyermekek életében, ezért feltételezhetjük, hogy azon gyermekek, akiknek a szüleik gyakran olvastak mesét kiskorukban, ők maguk is gyakrabban olvasnak.

Tehát kérdésként fogalmazódik meg, hogy kihat-e a gyermekek olvasási szokásaira, van-e összefüggés a gyermekek olvasási kedve és aközött, hogy a szüleik, nagyszüleik meséltek-e nekik? (K1)

Két életkori csoportot hoztam létre a vizsgált populáción belül, a 8-9 évesek és a 10-11 évesek csoportját. Második kutatási kérdésem (K2), hogy van-e kimutatható különbség a 8-9 éves gyerekek illetve a 10-11 éves korosztály között az olvasás kedvelésének tekintetében?

Harmadik kutatási kérdésem (K3) az előzőhöz szervesen kapcsolódik.: Van-e eltérés az egyes csoportok lány illetve fiú tagjai között az olvasás-kedvelés vonatkozásában?

Mérei és Binet megfogalmazta, hogy a könyv már az egészen kicsi gyermekek életében megjelenik, először mint tárgy, játszanak vele, majd képeket nézegetnek benne (Mérei és V. Binét, 1975). A gyermekek olvasási szokásaival Karl Bühler foglalkozott, leírta, hogy az 1-4 éves gyermekeket már lekötik a rövid, mindennapi élethez kapcsolódó történetek, mondókák, versek. Majd körülbelül öt éves kortól lesznek a gyermeknek fontosak a mesék, a varázslatos, csodákkal teli történetek, melyekben a vágyteljesítés dinamikája mozgatja a cselekmény szálait. 8-9 éves kor körül egy változás következik be és a gyermeket inkább a rendkívüli, de már a valóság talajára helyezkedő kalandos történetek érdeklik. 10-12 éves korban pedig már az ideálkeresés a fő motiváló erő az olvasmányválasztásban (Mérei és V. Binét, 1975). Így a kutatásomban arra is kerestem a választ, hogy a gyermekek a saját korosztályuknak megfelelő olvasmányt választanak-e maguknak, tehát a Karl Bücher által meghatározott mesekorszakok elkülönülnek-e ma is (K4).

6. MINTA

Kutatásomat csak egy szűk körben, a Siófoki Tankerületi Központ két általános iskolájában végeztem el. Mindegyik intézményben a 3-5. osztályos diákok töltötték ki az általam összeállított kérdőívet. Összesen 79 gyermek vett részt a felmérésben.

A nemek aránya úgy alakult, hogy 40 lány és 39 fiú vett részt a kérdőív kitöltésében. 8-9 éves korosztályban 21 fő, ebből 9 lány és 12 fiú. 10-11 éves korosztályból 58 fő, ebből 31 lány és 27 fiú. A két életkori csoport létszáma között azért ilyen nagy a különbség, mert a vizsgált 6 osztályból a 8-9 éves korosztályba csak a 3. osztályosok tartoztak bele, így ez jelen vizsgálat esetében két osztályt jelentett. Valamint abban az időszakban, amikor a felmérést végeztem mindkét intézményben sok volt a beteg tanuló. A 3. osztályok létszáma amúgy is alacsony, 14 és 16 fő, de a betegség miatt csak kevesebb diák volt jelen az intézményben a felmérés idején.

7. KUTATÁSI MÓDSZER BEMUTATÁSA

7.1. MÉRŐESZKÖZ

Kvantitatív kutatást végeztem, amely azon alapul, hogy a vizsgálat tárgyát képező jelenségek mérhetők, megszámlálhatók, tehát számszerűsíthetők, valamint az így nyert adatok statisztikailag elemezhetők. A kvantitatív eljárást megfelelő elemszámú mintán elvégezve, az eredmények megbízhatósága és pontossága meghatározható. Ez a kutatás a mért adatokra fókuszál, tehát mennyiségben méri a szituációkat és jelenségeket, folyamatokat azokban rendszerességet és szabályszerűségeket keres (Hunkár, 2013). Kutatásmódszertani szempontból primer adatokat használtam, vagyis eddig még nem ismert, nem összegzett információkat dolgoztam fel (Molnár, 2010). A primer adatgyűjtés egyik leggyakoribb módszere a kérdőíves kikérdezés, kérdőíves módszer. A kérdőív célja, hogy világosan körülhatárolt, tényyszerű adatokból minél többet gyűjtsön. Ennél a módszernél egyszerű, világos, könnyen érthető kérdéseket kell megfogalmaznunk, amelyre egyértelmű, lehetőleg számszerűen is megragadható választ várunk. Tehát törekedni kell a kérdések egyértelműségére és egyszerűségére (Hunkár, 2013). Jelen esetben, hogy a 8-9 éves, alsó tagozatos tanulók is megértsék és könnyen ki tudják tölteni. Az általam használt kérdőív egyrészt zárt, strukturált kérdéseket tartalmazott, vagyis a megkérdezett gyermekek előre megadott válaszlehetőségek közül választhattak egyet vagy többet, másrészt nyitott, struktúrátlan kérdéseket, amikor is a válaszadó a saját szavaival fogalmazta meg a választ (Molnár, 2010). A kérdőíves módszer

alkalmazásának egyik legfontosabb sajátossága, hogy a válaszadás több csatornán keresztül lebonyolítható (Molnár, 2010).

A kérdőívben 15 kérdést fogalmaztam meg, melyek között szerepeltek fő kérdések, ezek közvetlenül a kutatási témához kapcsolódnak és kiegészítő kérdések, melyek célja az információszerzés volt (Hunkár, 2013) (1. számú melléklet).

A kérdőív első két kérdése (Milyen nemű vagy?, Hány éves vagy?) a nemi hovatartozás és az életkorra vonatkozó kérdések a vizsgált populáció csoportosításában játszottak szerepet.

A 3. kérdés (Szeretsz-e olvasni?) a jelenre vonatkozott, hogy a vizsgálatban részt vevő gyermek önmagát olvasás kedvelő vagy nem kedvelő gyermeknek definiálja-e.

A 4. kérdésem (Milyen gyakran olvasol?) az olvasás gyakoriságára irányult, ahol az előre meghatározott öt kategória egyikébe kellett besorolnia magát a gyermeknek. A gyakoriságot tehát egy ötfokú likerskálán lehetett jelölni, melynek kategóriái a következők voltak.: 1./„Naponta”; 2./„Hetente többször”; 3./„Hetente legalább egyszer”; 4./„Havonta legalább egyszer”; 5./„Ritkábban, mint havonta, vagy soha”.

Az 5. kérdésben (Korábban a szüleid, nagyszüleid, testvéreid olvastak-e neked mesét?) kérdeztem rá arra a fontos összefüggésre, mely kutatásom gerincét képezi, miszerint kisebb korában a szülei vagy a nagyszülei olvastak-e mesét a gyermeknek.

A 6-11. kérdésig (Mit olvasol szívesen?, Mi a kedvenc meséd?, Miért ez a kedvenc meséd?, Melyik a kedvenc könyved?, Olvasol-e most valamilyen könyvet?, Mi a címe a könyvnek, amit olvasol?) a Bühleri kategóriák megállapítása miatt tettem fel kérdéseket, hogy be tudjam sorolni a gyermekeket a Bühler által megfogalmazott olvasási kategóriákba, illetve, hogy meg tudjam állapítani, hogy érvényesek-e ezek a kategóriák a mai gyermekekre is.

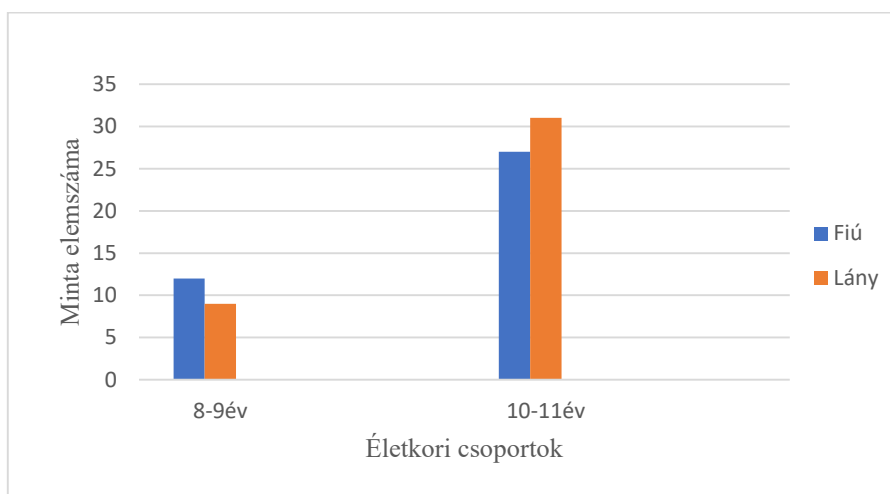
A 12-14. kérdésig (Ha nem olvasol, találkozol-e más formákban mesékkel?, Melyik a gyakoribb találkozási forma?, Mit csinálsz legszívesebben szabadidődben?) kiegészítő kérdések, melyek nem feltétlenül tartoznak szorosan vizsgálati célkitűzéseimhez, de kíváncsi voltam arra, hogy a mai modern digitalizálódó világban mi váltja fel, ha felváltja, az olvasást.

A 15. kérdést (Hányas osztályzatot kaptál félévkor irodalomból, nyelvtanból?) eredetileg azért építettem be kutatásomba, mert tisztázni akartam, hogy van-e összefüggés az olvasás szeretete és gyakorisága és az irodalom és nyelvtan érdemjegyek között. Ezt a pontot azonban az értékelés során nem értelmezhettem, egyrészt azért, mert többen nem válaszolták meg ezt a kérdést, másrészt pedig csak akkor lehetett volna teljes hitelességgel figyelembe venni, ha azok valódiságát az érintett pedagógusokkal egyeztetni tudom. Erre azonban nem volt lehetőségem, mivel a gyermekek a kérdőívet név nélkül töltötték ki. Így ennek a kérdésnek az eredményét a dolgozatomban nem vettem figyelembe. (1. számú melléklet)

7.2. Eredmények ismertetése

A kérdőíves vizsgálat eredményeinek elemzésére a leíró összesítést használtam (Hunkár, 2013), vagyis a fő kérdésekre adott válaszokból külön-külön készítettem összefoglaló értékelést.

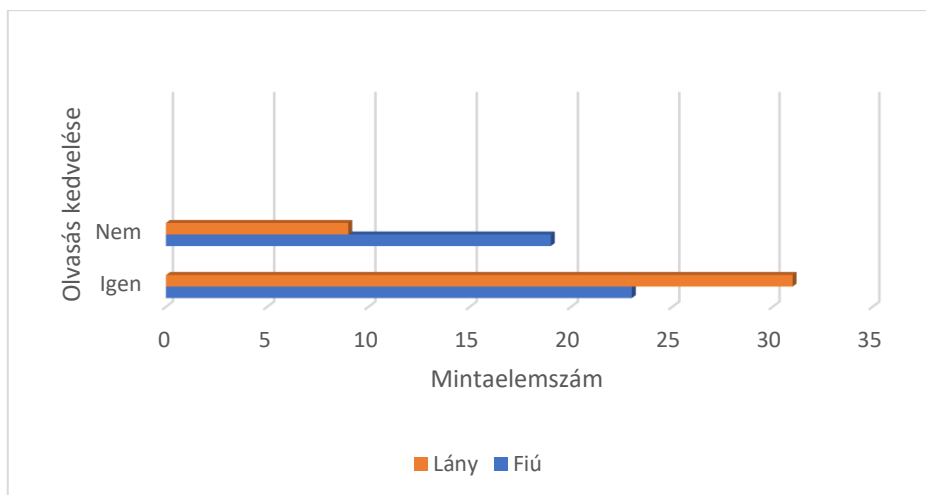
A nemek aránya úgy alakult, hogy 40 lány és 39 fiú vett részt a kérdőív kitöltésében. 8-9 éves korosztályban 21 fő, ebből 9 lány és 12 fiú. 10-11 éves korosztályból 58 fő, ebből 31 lány és 27 fiú. (1. ábra)

1. ábra: Életkor és nemek szerinti megoszlás

Továbbá külön csoportosítottam a vizsgált személyeket aszerint, hogy szeretnek-e, illetve, hogy szoktak-e a tanuláson kívül szabadidejükben is olvasni.

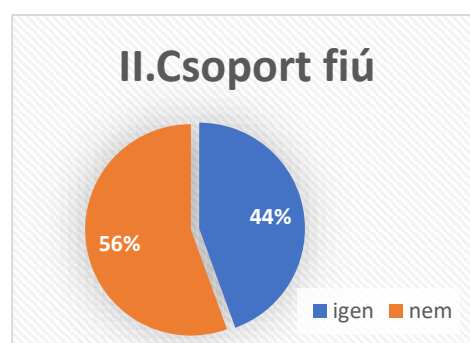
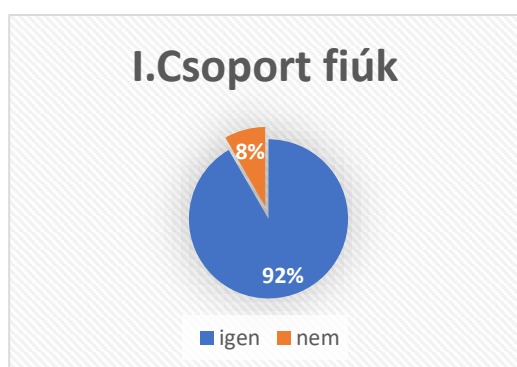
A 79 tanulóból 54 gyermek válaszolta azt, hogy szeret olvasni, ebből 23 fiú és 31 lány. 25 diák pedig nem szereti az olvasás, itt a nemek megoszlása 16 fiú és 9 lány. (2. ábra)

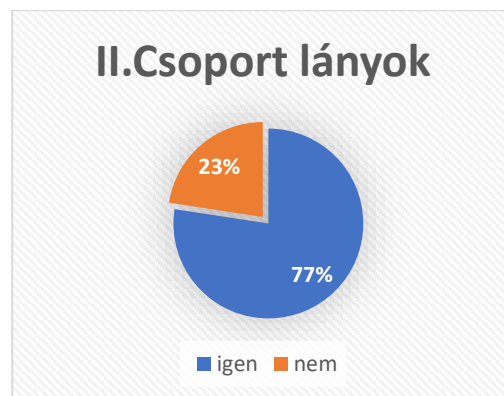
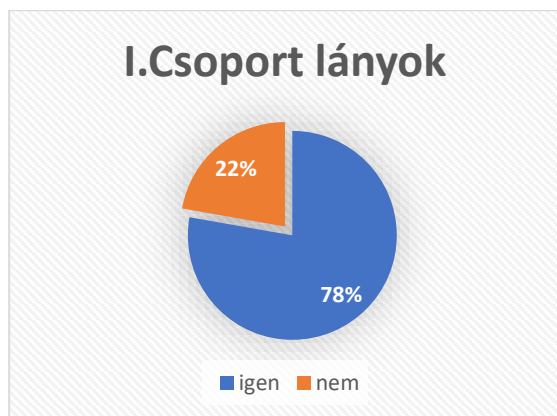

2. ábra: Olvasás kedvelése

A két életkori csoport nemi bontásban a következő képet mutatta.: A I. csoport (8-9 évesek) fiú tagjai közül 11-en kedvelték az olvasást, s 1 nyilatkozott úgy, hogy nem szeret olvasni. A fiúk vonatkozásában a II. csoport (10-11 évesek) más képet mutatott, itt már közel azonos volt az olvasást kedvelő, és azt elutasító tagok száma. 12 fiú igennel, 15 pedig nemmel válaszolt.

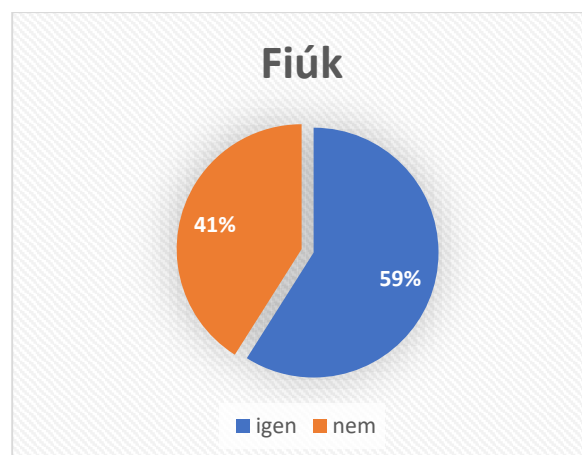
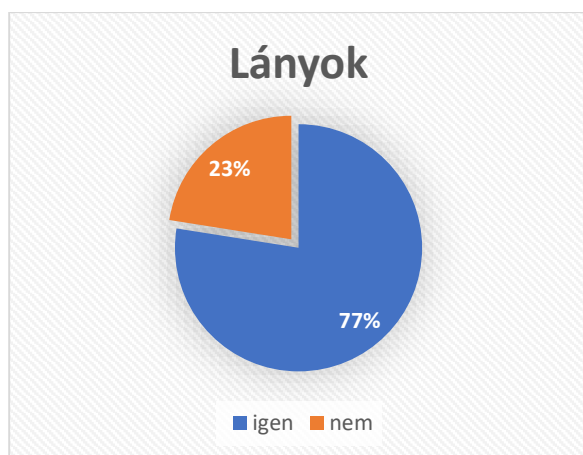
Az I. csoport lány tagjai közül heten szerettek, s ketten nem szerettek olvasni. A II. csoport is közel hasonló arányt tükrözött. Itt 24 tanuló kedvelte az olvasást, s heten nyilatkoztak úgy, hogy nem szeretnek olvasni. (3. ábra)

3. ábra: Életkori csoportok nemi bontásban az olvasás szeretet tekintetében

Összesítve a két csoportot azt láthatjuk, hogy több gyermek (54 fő) nyilatkozott úgy, hogy szeret, mint ahány, hogy nem szeret (25 fő) olvasni. A teljes mintát csupán nemek alapján kettéosztva azt láttuk, hogy a lányok nagyobb arányban kedvelik az olvasást, mint a fiúk. Számszerűsítve 31 lány szeretett olvasni, szemben a 9 „nem szeretővel”. Fiúknál ezek a számok 23 illetve 16 volt. (4. ábra)

4. ábra: Az olvasás szeretete

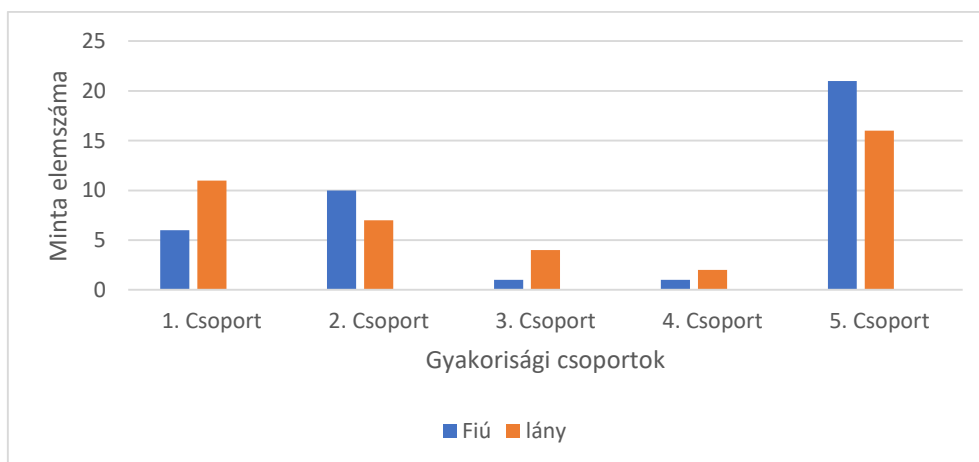
Kérdőívemben rákérdeztem arra is, hogy akik azt a választ adták, hogy szeretik az olvasást, vajon miért szeretnek olvasni. Itt nem adtam standard választási lehetőségeket, hanem maguk írhatták le, önmaguk fogalmazhatták meg a választ. A teljesség igénye nélkül álljon itt néhány válasz.: „Azért, mert szép szavak vannak a könyvekben.”; „Mert megnyugtató.”; Mert el tudom

képzelné, ami oda van írva.”; „Mert leköt a telefonról.”; Mert sok érdekes mese van.” Az olvasást nem kedvelő gyermekeknek is lehetőségük volt megfogalmazniuk ellenérzésük okát. Ők például a következőket fogalmazták meg.: „Mert unalmas.”; „Mert alig lehet érteni.”; Mert türelem kell hozzá, ami nekem nincs.”; Mert uncsi és ezért nem szeretek.”

A fenti válaszok nem kapcsolódnak szervesen a vizsgálatomhoz, inkább csak érdekességként említettem meg ezeket.

Kérdőívemben arra is rákérdeztem, hogy milyen gyakran olvasnak a vizsgált személyek. A gyakoriságot, ahogy fentebb már említettem, egy ötfokú likerskálán lehetett jelölni, melynek kategóriái a következők voltak.: 1./„Naponta”; 2./„Hetente többször”; 3./„Hetente legalább egyszer”; 4./„Havonta legalább egyszer”; 5./„Ritkábban, mint havonta, vagy soha”. A választási lehetőségeket azért adtam meg csökkenő sorrendben, mert feltételeztem, hogy nincs olyan gyermek, aki egyáltalán nem olvas, ha máshol nem, akkor az iskolában biztosan találkozik mesékkel.

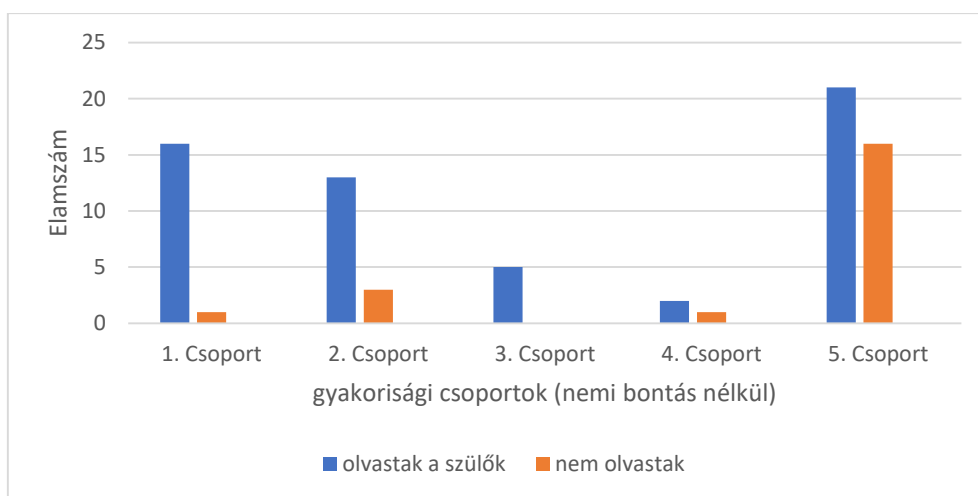
Az 1. csoportban 17 gyermek tartozott; a 2. csoport szintén 17 főt számlált. A 3. csoportba válasza alapján 5 fő került. A 4. csoportba mindössze 3 gyermek tartozott, míg az 5. csoport létszáma a válaszok alapján 37 fő lett. (5. ábra)

5. ábra: Öt gyakorisági csoport

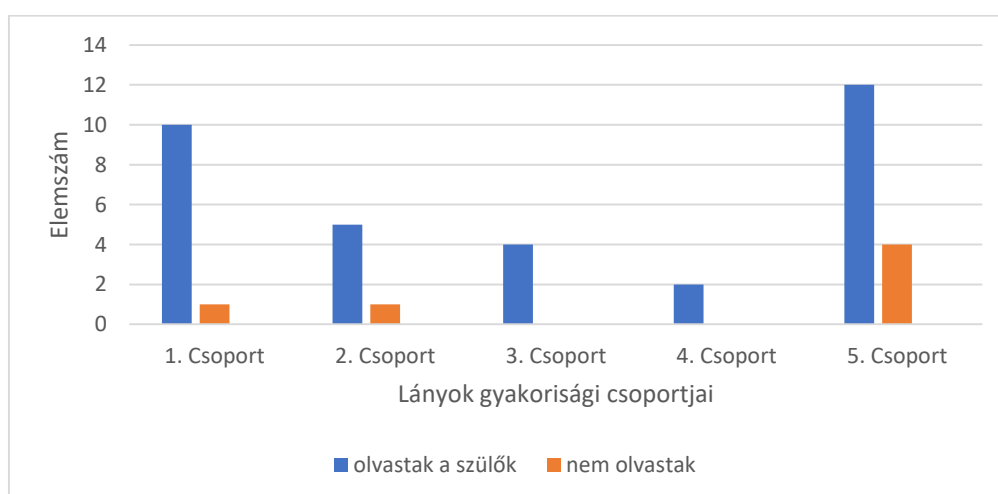
Kerestem a választ arra is, hogy van-e kapcsolat a szülők gyermekeiknek való olvasási szokásai és a gyermekek olvasási gyakorisága között, azaz, hogy ha a szülők olvastak meséket gyermekeiknek, akkor vajon annak hatása visszaköszönt-e a gyermekek olvasási kedve és

gyakorisága vonatkozásában. - Ezt a teljes minta vonatkozásában (79 fő) is megnéztem, de külön nemi bontásban is vizsgálatam. (6. ábra)

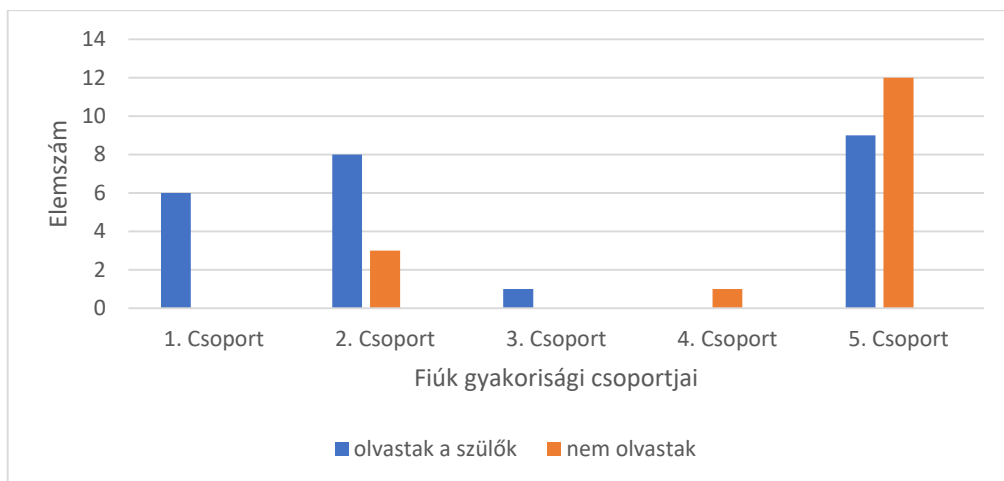

6. ábra: Az öt gyakorisági csoport nemi bontás nélkül

A vizsgálat kimutatta, hogy az 1., 2. és 3. csoportokban magasabb azok aránya, akiknek szülei olvastak mesét kisebb korukban. Viszont az elvárattal ellentétben a 4. és 5. csoportba tartozó gyerekek esetében is több volt az a szülő/szülőpár, aki olvasott mesét gyermekének, mint aki nem. Ha viszont nemi megoszlás mentén vizsgáljuk a mintát, akkor az eredmény nagyban módosul, illetve jelentős eltérés mutatkozik elsősorban az 5. csoport vonatkozásában. (7-8. ábra)

7. ábra: Az öt gyakorisági csoport nemi bontásban: lányok

8. ábra: Az öt gyakorisági csoport nemi bontásban: fiúk

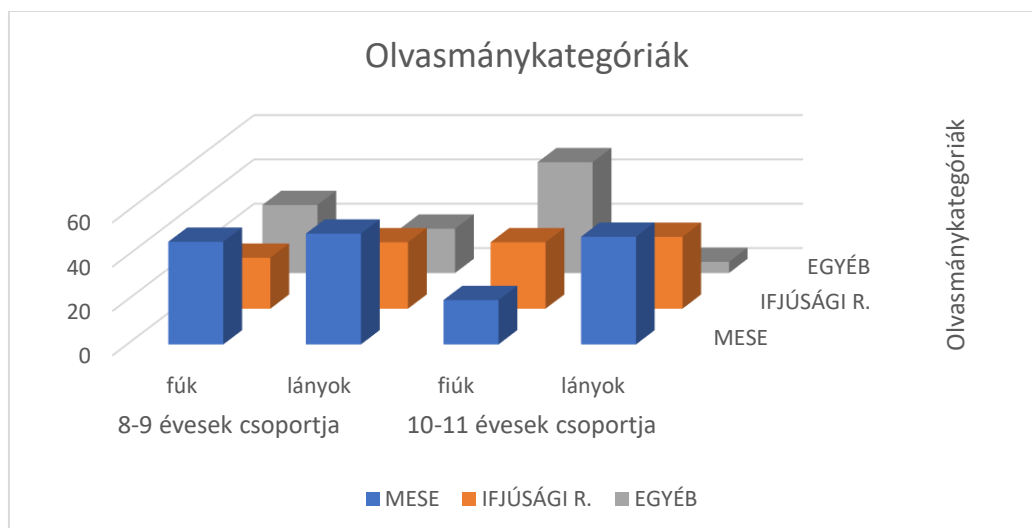
A vizsgálati eredmények alapján elmondható tehát, hogy a fiúk vonatkozásban egyértelmű hatása van a szülők meseolvasásának gyermekük későbbi olvasásszeretetére, ill. gyakoriságára. Hiszen visszaköszönt az eredmények elemzése során, hogy az első három gyakorisági kategóriában jellemzően olvastak is szüleik az érintett fiúknak.

Ahogy korábban már jeleztem, vizsgálatom során kíváncsi voltam arra is, hogy a Karl Büchler által meghatározott mesekorszakok kimutathatók-e a vizsgált gyerekek vonatkozásában. Ehhez kérdőívembe beiktattam egy olyan kérdést, hogy a vizsgált személy (aki azt válaszolta korábban, hogy szeret olvasni) mit szeret konkrétan: Mesét (1.); Ifjúsági regényt és kalandregényeket (2.); vagy egyéb olvasmányokat preferál.

Azt az eredményt kaptam, hogy a meséket az 1. életkori csoportban (8-9 évesek) a fiúk és a lányok közel egyforma mértékben kedvelik, de a 2. életkori csoport esetében ez az arány nagyban változik.: Több, mint kétszer annyi lány kedveli a meséket, mint a fiúk, mert ők többnyire a 3. kategóriába („Egyéb”) kerültek. (1. táblázat, 9-13. ábra)

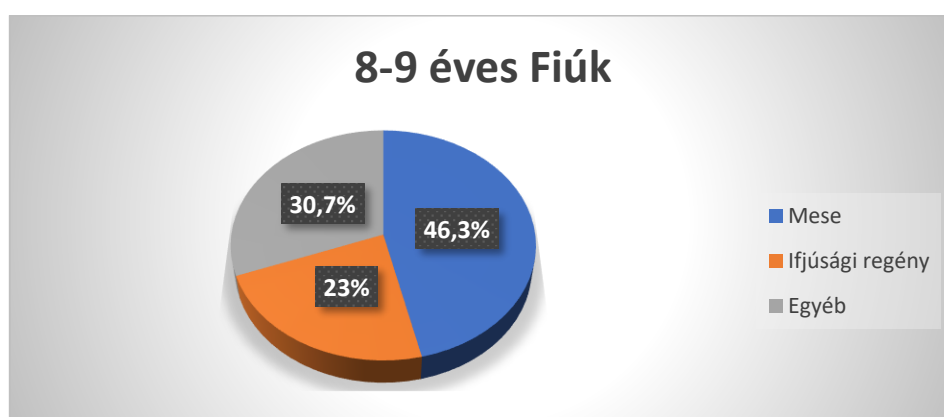
	1. Csoport (8-9év)		2. Csoport (10-11év)	
Mit olvas szívesen?	Fiú	Lány	Fiú	Lány
1. Mese	46,3%	50%	20%	48,6%
2. Ifjúsági regény	23%	30%	30%	32,4%
3. Egyéb	30,7%	20%	50%	19%

1. táblázat: Kedvelés szerinti kategóriák százalékos megoszlása

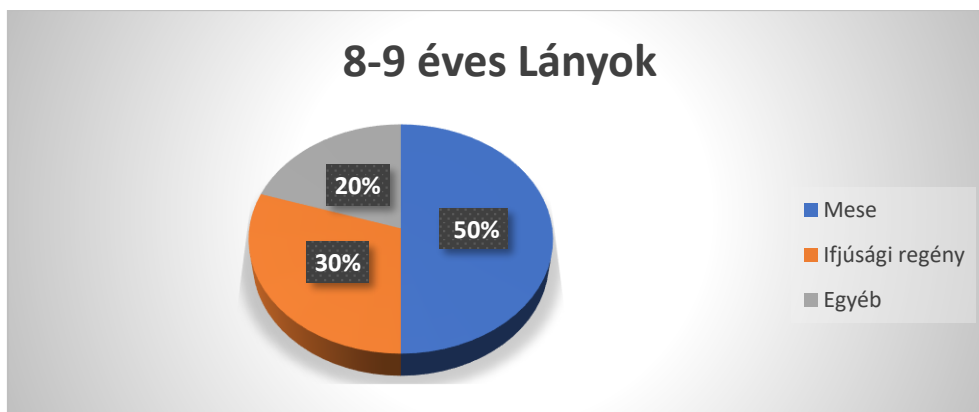

9. ábra: Kedvelés szerinti kategóriák diagramban ábrázolva

A fenti eredmények alapján elmondható, hogy a választható kategóriák közül, a mese elég nagy arányban van jelen a vizsgált 8-11 éves gyermekek életében. A 10-11 éves fiúk csoportja az, akik már inkább az egyéb kategóriába tartozó olvasmányokat olvasnak, viszont a lányok még inkább a meséket részesítik előnyben. A kisebb korosztályban pedig még közel azonos a mese szeretete a lányoknál és a fiúknál, viszont látható, hogy a fiúknál itt is magas az egyéb kategóriába tartozó olvasmányok aránya.

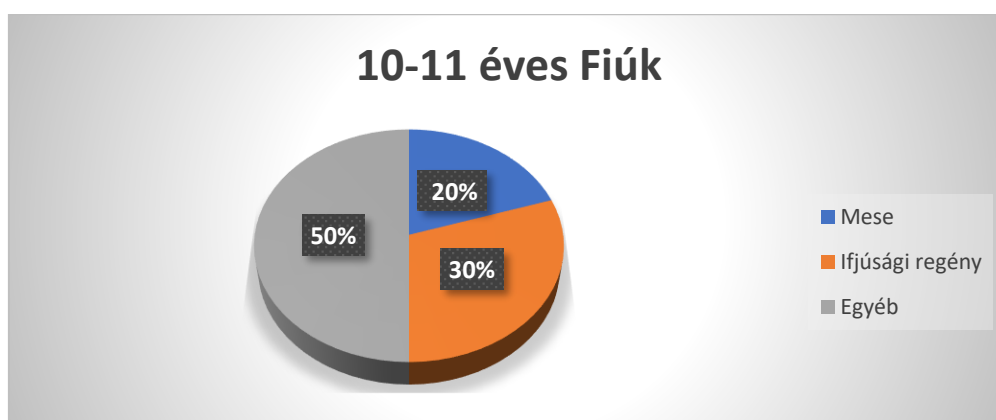

10. ábra: Kedvelés szerinti kategóriák 1. csoport fiú

11. ábra: Kedvelés szerinti kategóriák 1. csoport lány

Büchler kategorizálása szerint az igazi mesék kora 8 éves korig tart, amikor a gyermekek a változatos meséket kedvelik. Majd 8 éves kor után inkább az egyszerű szerkezetű, izgalmas cselekményű igaznak tűnő történetek kötik le őket. Ebben a kategóriában megfigyelhető, hogy a vizsgált gyermekek fele még a meséket kedveli, 30%-a pedig már az igaz történeteken alapuló ifjúsági regényeket olvassa.

12. ábra: Kedvelés szerinti kategóriák 2. csoport fiúk

Az idősebb korosztály fiú tagjainál kisebb százalékban, de még mindig jelen van a mese szeretete. Az erre a korosztályra jellemző ifjúsági regényeket is csak a vizsgált gyermekek 30%-a olvassa. A fiúk fele inkább egyéb olvasmányt választ magának (autós újság, ismeretterjesztő olvasmányok stb.). Tehát ebben a korosztályban a fiúkat nagyrészt már a tudományos írások kötik le.

13. ábra: Kedvelés szerinti kategóriák 2. csoport lányok

Az idősebb korosztály lány tagjainál már meglepőbb eredmény született. A lányok majdnem fele még ebben a korban is szívesen olvas meséket. Az ifjúsági regények kedvelése pedig náluk is hasonló arányban szerepel, mint fiú társaiknál. Viszont itt jelentősen lecsökkent az egyéb kategóriába tartozó olvasmányok kedvelése.

7.3. Következtetések levonása az eredményekből

Várakozásomon felüli eredmény született a tekintetben, hogy a megkérdezett gyermekek körében még mindig többen vannak, akik szeretnek olvasni és rendszeresen vesznek a kezükbe könyvet, mint akik nem. Ezek szerint a mese, illetve az olvasás szeretete megmaradt és reményeim szerint nem csak a vizsgált tanulók körében, hanem kortársaiknál is. Az eredmények azt jelezték, hogy ebbe a korosztályba tartozó gyermekek nagyobb részének még van igénye a meseolvasásra, az olvasás nyújtotta élményekre.

Az eredmények alapján elmondható, hogy az első kutatási kérdésemre (K1) a válasz – legalábbis a vizsgált populáció, illetve minta alapján –, hogy van kimutatható hatása a szülők meseolvasásának a gyermekük későbbi olvasás-szeretetére. Ez a teljes minta vonatkozásában is megmutatkozott, illetve a fiúk esetében egyértelműen nagyobb volt azok aránya az *olvasást nem kedvelők* körében, akiknek szülei nem olvastak mesét gyermeküknek. Lányok esetében ez nem volt ennyire egyértelmű. Bár az *olvasást kedvelő* lányok szülei is gyakrabban olvastak mesét, de az olvasást elutasító lányok között is többségben voltak azok, akiknek szülei kisebb korukban olvastak mesét gyermeküknek. Ez tehát azt mutatja, hogy lányok esetében kevésbé van hatással a későbbi olvasás szeretetre a szülők meseolvasása, mint fiú kortársaiknál. Ez is azt jelzi, hogy az olvasási igény kialakulásában jelentősége van annak a mintának, amelyet a

szülő közvetít a gyermeke felé. Ha a szülők nem olvasnak rendszeresen gyermekeiknek, akkor a gyermekekben kisebb eséllyel alakul ki az olvasás iránti igény.

A két életkori csoport (8-9 évesek és a 10-11 évesek) tekintetében vizsgáltam azt is, hogy a két csoport között van-e kimutatható különbség az olvasás kedvelése vonatkozásában. Ezek az eredmények a második kutatási kérdésre (K2) adják meg a választ. Ez esetben azt láthattuk, hogy kimutatható különbség van a 8-9 éves gyerekek illetve a 10-11 éves korosztály között az olvasás kedvelésének tekintetében. Hiszen a vizsgálatból kiderült, hogy az 1. csoport, azaz a 8-9 évesek alapvetően jobban szeretnek olvasni, mint 10-11 éves társaik. Egyébként leginkább a fiúk esetében volt szignifikáns az eltérés a két életkori csoport között, hiszen náluk gyakorlatilag lefeleződött az olvasási kedv, miközben a lányoknál nem volt jelentős különbség. Vizsgálatom kiterjedt arra is, hogy a fiúk és lányok olvasási kedvelése között mutatkozik-e eltérés az egyes csoportokon belül illetve a csoportok között. Azt találtam, hogy 8-9 éves gyerekek csoportjának lány illetve fiú tagjai között van kimutatható eltérés az olvasás kedvelése vonatkozásában; név szerint, hogy a fiúk 92% nyilatkozott úgy, hogy szeret olvasni, míg lányok esetében ez 78% volt.

A 2. csoport, azaz a 10-11 éves gyerekek tekintetében is kimutatható volt az eltérés a két nem között. Viszont itt megváltozott az arány, ugyanis a lányok jobban kedvelik az olvasást. Náluk 77%, míg a fiúknál mindössze 44% nyilatkozott úgy, hogy szeret olvasni.

Viszont így azt is látjuk, hogy lányok esetében nincs akkora eltérés a 1. és a 2. csoport között. Az 1. csoportban 78%, a 2. csoportban 77% kedvelte az olvasást. Fiúk vonatkozásában viszont nagy különbséget találtunk a két csoport között. 92% vs. 44% - Ebből pedig az következik, hogy a 10-11 éves korosztály fiú populációja fele annyira szeret olvasni, mint a 8-9 éves korosztály. Vizsgálatom eredményeinek tükrében az is kijelenthető, hogy eltérés van a lányok és a fiúk olvasás kedvelése között a teljes minta vonatkozásában. Hiszen láthattuk, hogy összesítve a lányok 77%-a szeret olvasni, s csupán 23% nyilatkozott ellentétesen; míg fiúk esetében 59% az olvasni szeretők aránya, s 41% utasította el az olvasást.

Arra a kérdésre, hogy szeretnek-e olvasni a várakozásaimnak megfelelő eredmény született, vagyis feltételeztem, hogy a lányok nagyobb arányban szeretnek olvasni, mint a fiúk. Ez a lányok esetében 77% volt, míg fiú társaik között csupán 59% kedvelte az olvasást. Ennek megfelelően természetesen az olvasást nem kedvelők körében is több volta fiú. - Konkrétan a lányok 23%-a nem szeretett olvasni, míg fiúk esetében 41% utasította el az olvasást. Ez az eredmény a harmadik kutatási kérdésemre (K3) adja meg a választ.

Büchler azt mondta, hogy a mese beállítottság 8-9 éves korig tart. Ettől kezdve olyan intenzív a valóságra való irányulás, hogy a képzelet is csak hitelesnek vélt valóságegységekkel dolgozik.

Az érdeklődés előterébe az igazi történetek kerülnek. A gyermek arra vágyik, hogy olyat olvasson, ami megtörtént és mégis rendkívüli. Olyan eseményeket, helyzeteket kedvelnek, amelyek a mindennapostól eltérnek, de nem túrik meg benne a csodás elemeket. Ez a korosztály már az ifjúsági regényeket, kalandregényeket olvassa szívesen (Mérei és V. Binét, 1975).

Az eredmények alapján a negyedik kutatási kérdésemre (K4), hogy a Karl Bücher által meghatározott mesekorszakok elkülönülnek-e ma is, elmondható, hogy a 8-9 éves korosztály még előnyben részesíti a meséket olvasmányaik megválasztásakor. Meglepő módon a 10-11 éves korosztály életében is még erőteljesen jelen vannak a mesék. Ennél a korosztályi csoportnál a lányok esetében meglepően sokan olvasnak még meséket. A vizsgált gyermekek fele jelölte be ezt a kategóriát. A fiúk között is vannak még olyanok, akik szívesen olvasnak meséket, de itt ez már jóval kisebb arányban figyelhető meg.

Tehát a vizsgált személyek esetében a Büchler által meghatározott mesekorszakok nem mutathatók ki egyértelműen. Büchler azt mondja, hogy az igazi mesék kora 4-8 éves korig tart és a 8-12 éves gyermekek már inkább az egyszerű szerkezetű, izgalmas cselekményű történeteket kedvelik. Az általam megvizsgált 8-11 éves gyermekeknek viszont még igen nagy százaléka (41,2%) ma is meséket olvas, vagy szívesen olvas meséket is. Ezek az adatok azt sejtetik, hogy a meséket és a vidám, vicces történeteket azért kedvelik a gyermekek, mert ezek könnyen feldolgozhatók számukra és olyan mintát közvetítenek, amellyel képesek azonosulni.

8. ÖSSZEGZÉS

Munkám témája a mese volt és annak szerepe a 8-11 éves gyermekek életében. Az elméleti részben bemutattam a mese jótékony hatását, hogy mind a gyermek szocializációjában, mind a gyermeknevelésben, fejlődésükben meghatározó szerepük van a meséknek. A mesék, a mesélés fontos nevelési eszközök lehetnek, mert egyfajta kommunikációs folyamat részeként működnek, melyben a gyermekeknek érthető nyelven adnak át információkat, megoldási javaslatokat a bennük lejátszódó belső konfliktusokra. A mese megtanít szembenézni a félelmekkel. Már gyermekkorban meg kell tanulni, hogy az életben akadnak nehézségek, ami elől nem szabad megfutamodni, nem győzhetnek le bennünket, hanem szembe kell nézni ezekkel és meg kell oldani a problémákat. A mesék ezt közvetítik a gyermeknek, hogy minden nehézségen túl lehet jutni, csak kitartóan kell küzdeni. Ezek a történetek támpontot adnak a gyermeknek önmaga és a világ megértéséhez. A legelső nehézségek között szerepel a gyermek

életében, hogy ahhoz, hogy boldogulni tudjon az életben meg kell ismernie önmagát és az őt körülvevő világot. Rengeteg hatás ér egy gyermeket, amelyek egy zűrzavart teremtenek benne. A mesék a belső rend megteremtéséhez segítenek hozzá azáltal, hogy kapaszkodókat és módszereket kínálnak az eligazodáshoz. A gyermek a mese segítségével megtanul különbséget tenni a jó és a rossz között és megtanulja azt is, hogy az életben a leggyengébbek is boldogulhatnak. A mese kompenzálja a tehetetlenség érzést. A kezdetben ostobának ábrázolt mesehős útja során jelentős eseményeken megy keresztül, és a végén mindig győztesen kerül ki a harcból. Tehát a mese megtanít arra is, hogy soha nem szabad feladni, mert az erőfeszítéseinket siker koronázza. Csökkentik a szorongást. A gyermeket a képzeletvilágán keresztül oltalmazza azzal a gondolattal, hogy a mesékben a hősök is mindig segítőkésre lelnek. A mese útmutatás ad a személyiség integrálásához úgy, hogy ráébreszti a gyermeket az előtte álló feladatra és ezeknek a feladatoknak a megoldásához segítséget kínál. Erkölcsi nevelést is ad. Ahhoz, hogy a gyermek meg tudjon felelni a közösség elvárásainak bizonyos erkölcsi viselkedési normákat kell betartania. A mesék burkolt formában tartalmazzák ezeket az erkölcsi erényeket, így a gyermekek megismerhetik a megfelelő viselkedésmódot. A nyelvi szocializációban is nagy szerepe van, hozzájárul a nyelvi kompetenciák kibontakoztatásához, ezen keresztül pedig a sikeres tanuláshoz, a sikeres élethez.

Láthatjuk, hogy a mesék, a mesélés az egész személyiségre hat, befolyásolja a gyermekek későbbi életét. Ezért nagyon fontos, hogy a kezdetektől az életük része legyen a mese, a mesélés, az olvasás. Figyelembe kell vennünk azt is, hogy a mai modern társadalomban már minden a legjobb technikai eszközök körül forog. Ezeken az eszközökön keresztül a gyermek számára minden elérhető egy pillanat alatt, semmi erőfeszítést nem kell érte tennie. Valamint a képi hatások által sokkal izgalmasabb, látványosabb és könnyebben feldolgozható, mint egy könyv. Ezeknek a tartalmaknak a feldolgozásához azonban nincs szükség az aktív képalkotói tevékenységre, mert itt a gyermek készen kapja az információkat, tehát egy passzív tevékenységet végez. Viszont ebben a modern társadalomban is a gyermeknek ugyan úgy végig kell járnia a nyelvfejlődés szintjeit, a személyiségfejlődés szakaszait és nagyon fontos, hogy az információk a nekik megfelelő formában jussanak el hozzájuk, hogy ne zavarják össze őket. Mivel a technikai eszközök hozzá tartoznak az életünkhöz nem kell ezektől teljes mértékben elzárni a gyermekeket, csak meg kell találni az egyensúlyt ahhoz, hogy a gyermek megfelelően fejlődjön.

Kutatási célom annak vizsgálata volt, hogy a 8-11 éves korosztály életében jelen van-e még az olvasás, a könyvek szeretete, vagy már csak a számítógépes játékok teszik ki a gyermekek mindennapjait, szabadidejét. A vizsgálatomat az általam készített kérdőív segítségével

végeztem, majd ennek kiértékelésével és az eredmények összesítésével levontam a következtetésekt. Örömmel tapasztaltam, hogy bár nagyon sok időt töltenek számítógép előtt, még vesznek könyvet a kezükbe, még olvasnak szabadidejükben.

Arra következtetésre jutottam, hogy a szülők többsége fontosnak tartja a mesélést gyermekének illetve szakít időt arra, hogy mesét olvasson. Ezeknél a gyermekeknél általában megmarad a mese szeretete. A fiúk esetében kidomborodott, hogy akinek nem olvastak kiskorában, nem ismerte meg a könyveket, az maga sem vált olvasóvá. Lányoknál ez másként alakult, akinek nem olvastak kiskorában, az is szívesen vesz a kezébe könyvet. Lehet, hogy erre hatással van az, hogy bizonyos könyvek felkapottak a gyerekek, különösen a lányok körében, így mindenkihez eljutnak és mindenki szívesen olvassa őket. Ezek megbeszélése összetartják a baráti csoportokat, így mindenki arra törekszik, hogy hozzá tudjon szólni. Nagyon népszerű volt a lányok körében „A repülő osztály, Egy ropi naplója és a Harry Potter” ifjúsági regények. Ezen kívül a mesék szeretete is megmaradt ebben a nagyobb korosztályban is. A vizsgált populációban meglehetősen sokan olvasnak még meséket. Az is elmondható a vizsgálat alapján, hogy a gyerekek többsége nem olvas rendszeresen. Ehelyett inkább a tévében néz mesét vagy filmet.

Úgy gondolom, hogy a későbbiekben talán az intézményeknek, óvodának, iskolának kell majd nagyobb szerepet vállalniuk a mesék, meseolvasás megőrzésében. Az egyre rohanó világban, amikor a családokban nagyon kevés idő jut a minőségi idő megélésére, az esti közös beszélgetésekre, mesélésre, talán az intézményekre hárul az a feladat, hogy a meséket megismertessék a gyermekekkel. Mint láthattuk a gyermekek igénylik ezeket a történeteket és szükségük is van rájuk az egészséges személyiségük kialakulásához. Talán az óvoda felhívhatja a szülők figyelmét arra, hogy a mesélés milyen fontos tevékenység. Az iskola alsó tagozatában is nagyon fontos lenne, hogy megmaradjanak ezek a történetek és a szövegértési feladatok nagy részének ezek adják az alapját. Valamint nagyon jó, hogy még mindig tartanak mesemondó versenyeket, ahol a gyermekek izgalmas történeteket adhatnak elő társaiknak.

Örömmel tölt el, hogy a vizsgálat bebizonyította számomra, hogy a mese „örök”, nem veszett ki a mai gyerekek életéből sem. Igaz, nincs olyan nagy arányban jelen az életükben, de ismerik és olvassák a meséket, a könyveket. A digitális világ mellett a könyvek szeretete is megmaradt és az olvasás is élményt tud még nyújtani a mai gyermekek számára is.

9. IRODALOMJEGYZÉK

- Andrásfalvy B. (1992): A másik anyanyelv In: Kelemen Janka, Győri-Nagy Sándor szerk.: Kétnyelvűség a Kárpát-medencében II.; Budapest
- Arnica E. (2007): A gyermeknek mese kell In: Könyv és Nevelés
- Balassa-Ortutay (1980): Magyar néprajz; Békéscsaba: Corvina Kiadó
- Balogh É. (2005): Fejlődéslélektan I. A megtermékenyüléstől az óvodáskor végéig; Debrecen: Didakt Kft.
- Bartos Éva (1999): Gyermkek biblioterápiája. In: Fordulópont Miért (nem) olvas a gyermek? Pont Kiadó
- Bettelheim, B. (1975): A mese bűvölete; Corvina Kiadó
- Bettelheim, B. (1985): A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek; Budapest: Gondolat Kiadó <https://docplayer.hu/11968675-A-mese-buvolete-es-a-bontakozo-gyermeki-lelek.html>.
- Bimbó Z. (2003): Tükröződő holdmesék; Eger: Ignác Kiadó
- Boldizsár I. (1999): A mese világa (Gyermekirodalom. kötet), (K. Gabriella, Szerk.) Budapest: Helikon Kiadó
- Bóna J. (2017): Új utak a gyermeknyelvi kutatásokban Budapest: ELTE Eötvös Kiadó
- Cole, M., & Cole, S. (2003): Fejlődéslélektan; Budapest: Osiris Kiadó
- Crystal, D. (1998): A nyelv enciklopédiája; Budapest: Osiris Kiadó
- Czvitkovits J. (2015): Dr. Vekerdy Tamás: "A mesék oldják, vigasztalják, megnyugtadják a gyereket". nlc.
- Dr. Vekerdy T. (dátum nélk.). A mesék oldják, vigasztalják, megnyugtadják a gyereket
- Dr. Vekerdy, T. (dátum nélk.). Dr. Vekerdy Tamás: "A mesék oldják, vigasztalják, megnyugtadják a gyereket" | nlc. Forrás: (Dr. Vekerdy Tamás: "A mesék oldják, vigasztalják, megnyugtadják a gyereket" | nlc
- Fehérné Z. K., és Sós M. P. (2010): Játsszunk beszédet; Budapest: Sanoma Budapest Zrt.
- Gombos P., Tóth M., & Péterfi R. (2019): Hogyan és mit olvas a digitális generáció - a 2017-es reprezentatív olvasásfelméréstapasztalatai; Könyv és Nevelés
- Gósy M. (2002): Beszéd és óvoda; Budapest: NIKOL GMK
- Gósy M. (2005): Pszicholingvisztika; Budapest: Osiris Kiadó
- H. Tóth I. (1994): A mese sokszínű világa. Módszertani Közlemények, 34. évfolyam 2. szám.

- Hunkár M. (2013): A kutatás módszertana (Gyakorlati jegyzet). Debrecen
- Juhász V., és Rádics M. (2019. 1. 3.): Anyanyelv-pedagógia; Forrás: <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=771>; <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=771>
- Kádár A. (2012): Mesepszichológia; Kulcslyuk Kiadó
- Kapitány D., és Laczkó M. (2017): A mese a gyermekek szövegértési folyamatában diagnosztikus és terápiás szempontból; Könyv és Nevelés
- Kenesei I. (2004): A nyelv és a nyelvek; Budapest: Akadémiai Kiadó
- Kiss J. (2002): Társadalom és nyelvhasználat; Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Komáromi G. (2010.): Hogyan tanítanak élni a tündérmesék? In: S. Ilona: Az olvasás védelmében. Olvasáskutató tanulmányok (old.: 135-144), Budapest: Pont Kiadó
- Lengyel Z. (1997): Bevezetés a pszicholingvisztikába; Veszprém
- Mérei F., és V. Binét Á. (1975): Gyermeklélektan; Budapest: Gondolat Kiadó
- Mirnic Z. (2001. 2): A vesztes mese; Eső
- Molnár D. (2010. 1-2. szám): Empirikus kutatási módszerek a szervezetfejlesztésben; Humán Innovációs Szemle
- Nyitrai Á. (2016): Mese és mesélés; Iskolakultúra, 26. évfolyam.
- Nyitrai Á. (1995): A mese, a vers és a képeskönyv szerepe a bölcsődés gyermekek életében és fejlődésében; Szeged
- Ortutay G. (1977): Magyar néprajzi lexikon; Budapest: Akadémiai Kiadó
- Réger Z. (2002): Utak a nyelvhez. Nyelvi szocializáció - nyelvi hátrány; Forrás: Magyar Elektronikus Könyvtár: Réger Zita: Utak a nyelvhez [Magyar Elektronikus Könyvtár - MEK-04046] (oszk.hu)
- Riesman, D. (1983): A magányos tömeg; Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Sugárné J. K. (1985): A szókincs és a szófajok a 3-6 éves gyermek beszédében - különböző beszédhelyzetekben. In J. K. Sugárné: Beszéd és kommunikáció az óvodás- és kisiskoláskorban. Fejlődéslélektani tanulmányok; (old.: 11-26). Budapest: Akadémiai Kiadó
- Szávai I. (2010.): Az olvasás védelmében; Budapest: Pont Kiadó
- Tancz T. (2009. 2. szám): Népmesék az óvodai anyanyelvi-kommunikációs nevelésben; Forrás: Anyanyelv-pedagógia (anyanyelv-pedagogia.hu)
- Tancz T. (2011): A kommunikáció és a nyelv fejlődése a kora gyermekkorban; Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pécs, http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/kommunikacio_es_fejlodes/index.html.

- Tarbay E. (1999): Gyermekirodalomra vezérlő kalauz. A gyermek- és ifjúsági irodalom történetének iránytűje; Budapest: Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója
- Timárné T. H. (2006): A népmese és a műmese műfaji sajátosságairól; In B. Péter & B. Péter (Szerk.): Közelítések a meséhez (Közelítések a meséhez. kötet). Debrecen: Didakt
- Vekerdy T. (2010): A meséléstől az olvasásig. In: S. Ilona, Az olvasás védelmében, Olvasáskutató tanulmányok; (old.: 27-39). Budapest: Pont Kiadó
- Vértés A. O. (1953): A gyermek nyelve; Budapest: Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola - Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat
- Voigt, V. (1998): A magyar folklór; Budapest: Osiris Kiadó
- Zóka K. (2007. 2. sz.): A meseválasztás kérdései az óvodában; Könyv és Nevelés - Pedagógiai Folyóiratok.

10. MELLÉKLET

Kérdőív

1. Milyen nemű vagy?

Fiú

Lány

2. Hány éves vagy?

3. Szeretsz-e olvasni?

Igen

Nem

Ha igen, miért?

Ha nem, miért nem?

4. Milyen gyakran olvasol?

Naponta

Hetente többször

Hetente

Havonta

Ritkábban vagy soha

5. Korábban a szüleid, nagyszüleid, testvéreid olvastak-e neked mesét?

Igen

Nem

6. Mit olvasol szívesen?

Meséket

Ifjúsági regényeket, kalandregényeket

Egyéb:

7. Mi a kedvenc meséd?

8. Miért ez a kedvenc meséd?

9. Melyik a kedvenc könyved?

10. Olvasol-e most valamilyen könyvet?

Igen

Nem

11. Mi a címe a könyvnek, amit olvasol?

12. Ha nem olvasol, találkozol-e más formában mesékkal?

Igen

Nem

Milyen formában?

13. Melyik a gyakoribb találkozási forma?

Olvasás

Egyéb

14. Mit csinálsz legszívesebben szabadidődben?

15. Hányas osztályzatot kaptál félévkor irodalomból:

nyelvtanból:

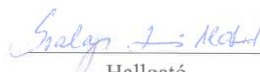
1. számú melléklet

5. sz. függelék – Hallgatói és konzulensi nyilatkozat minta

NYILATKOZAT

Alulírott Szalayné Karsai Ildikó, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Kaposvári Campus, Gyógyszerügyi Alapképzési szak nappali/levelező* tagozat végzős hallgatója nyilatkozom, hogy a dolgozat saját munkám, melynek elkészítése során a felhasznált irodalmat korrekt módon, a jogi és etikai szabályok betartásával kezeltem. Hozzájárulok ahhoz, hogy Záródolgozatom/Szakdolgozatom/Diplomadolgozatom egyoldalas összefoglalója felkerüljön az Egyetem honlapjára és hogy a digitális verzióban (pdf formátumban) leadott dolgozatom elérhető legyen a témát vezető Tanszéken/Intézetben, illetve az Egyetem központi nyilvántartásában, a jogi és etikai szabályok teljes körű betartása mellett.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*Kelt: 2023 év 04 hó 22 nap

Hallgató

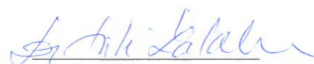
KONZULTÁCIÓS
NYILATKOZAT

A Szalayné Karsai Ildikó (hallgató Neptun azonosítója: **IV0UHN**) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfólió¹ áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő védelemre javaslom / nem javaslom².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*³

Kelt: 2023.04.21.

Belső konzulens